

Foto: Elin Bernatek

«Generasjon DDF» (Drama, dans, funksjon)
– et helse- og kunstprosjekt på X-Ray ungdomskulturhus i Oslo 2017-2020 - for mennesker med funksjonsvariasjoner.

EN DELTAKERS ORD OM PROSJEKTETS BETYDNING:

«Det er uvant for meg og stå her i dag foran dere. Jeg som liker meg best bak kamerat. Kunst skal provosere eller gi en eller annen følelsesmessig reaksjon. Som fotograf finner jeg uventede motiver over alt hvor jeg går. Det å kunne ta bilder betyr mer enn noen skjønner for meg. Tidligere har jeg fått høre «hvordan kan du ta bilder, du som ikke ser?» For en person som meg er det vanskelig, og derfor desto mer viktig å kunne komme seg ut og bevege seg i sosiale setninger og å møte andre. For meg er et bilde et tegn på tusen ord. Det at jeg har fått mulighet til å være med på et slikt spennende prosjekt betyr mye for meg. Det at jeg endelig blir sett. Bildene mine blir lagt merke til. I tillegg får jeg lov til å lære meg faglige uttrykk og teknikker som jeg også benytter meg av på andre arenaer»

Tale av Elin Bernatek, fotograf og individuell deltaker i prosjektet.

Innhold

Forord	4
Sammendrag	5
Kap 1. Problemstilling og bakgrunn for prosjektet:	7
Problemstilling – grunnlag for søknaden	7
Generasjon DDF – forutsetninger for arbeidet	7
Empowerment som utgangspunkt	7
Å materialisere «de store spørsmålene»	7
Tilrettelegging i samfunnet	7
Kunst som et virkemiddel til å finne identitet.....	8
Pedagogiske utfordringer – samhandling mellom profesjonelle frilansere	8
Informasjonskoordinasjon og metoderefleksjon: funksjonsnivå kontra kunstnerisk prosess.....	8
Prosjektledelsens rolle	8
Helsemessige effekter	9
Kap 2. Målsetting og målgruppe	10
Beskrivelse av målgruppe.....	10
Målsetning og delmål.....	10
Individuelt (den enkelte deltaker),.....	10
På organisasjonsnivå (X-ray).....	10
På (lokal)samfunnsnivå (bydelsnivå, kommunalt og nasjonalt nivå).	10
Det handler om å utvikle sosial kapital.	11
Kap 3. Prosjektgjennomføring/Metode	12
Generelle metoder:	12
Grunnmetode	12
Å øve kropp, stemme og karakter	12
Koreografier.....	13
Ansvar for egen læring	13
Å reflektere og å dele erfaringer for å bygge trygge relasjoner	13
Samhandling mellom pedagogene for å finne «riktig vei akkurat nå»	13
Koordinering av fremdrift - på mange nivåer.....	14
Refleksjon – gir progresjon.....	14
Første tema: Hva er identitet? 2017/2018.....	15
Praktisk gjennomføring:	15
Arbeidsmetodikk:	16
Andre tema: Hva er kjærlighet? 2018/2019.....	17
Praktisk gjennomføring:	17

Arbeidsmetodikk:	18
Tredje tema 2019/2020: Hva er humanitet?.....	19
Praktisk gjennomføring:	19
Corona-pandemien.....	19
Arbeidsmetodikk:	19
Individuelle prosjekter.....	21
2017/2018	21
2018/2019	22
2019/2020	22
Samarbeid med andre organisasjoner/instanser	23
Kontinuerlige samarbeidspartnere	23
Andre organisasjoner som vi samarbeidet med/hatt fremvisninger for er:	25
Rådet	25
Annet praktisk arbeid	25
Avbrudd, permisjoner og andre praktiske problemer/forhold	25
Kap 4. Resultater, vurdering av effektmål og resultatvurdering	27
Om organisatoriske målsetninger	27
Å hente inn erfaringer fra andre	27
Å bytte erfaringer med hverandre	27
Er diagnosen viktig når man skal skape kunst?	27
Å skape identitet ved å bli anerkjent av «systemet»	27
Styrket i vår målsetning om en heltidsarena.....	28
Målgruppen – en glemt ressurs.....	28
Om pedagogiske målsetninger	28
Trygghet, tydelige krav, glede og refleksjon	28
Å gjøre seg et bilde av deltakeren	28
Deltakerne modnes: de er unge og i en utviklingsfase.	28
Forholdet til seg selv, og hva og hvordan man kan uttrykke seg:	29
Å slite med sitt funksjonsnivå for å få til uttrykk:.....	29
Å huske, eller ikke å huske	29
Tilstrekkelig med tid til å bygge erfaringer.....	30
Om helsefaglige målsetninger	30
Kroppen som verktøy	30
Aksept for følelser	30
Mestring danner mestring.....	30
Kommunikasjon.....	30

Motivasjon.....	31
Identitet – gruppedeltakeren, filmregissøren, fotografen og forfatteren	31
Å stille krav og å samhandle	32
Inkludering.....	32
Konsentrasjonsevne og arbeidsdisiplin	33
Å bevege kroppen.....	33
Å tåle press	33
Temaer som påvirker helsen	33
Om kunstnerisk progresjon	33
Tid.....	33
Trygghet og konsentrasjon	34
Å ha vært med lenge	34
Om overføringsverdier	34
Å mestre, lytte og å uttrykke seg.....	34
Å delta aktivt i samfunnet	34
Å være i nye situasjoner med nye mennesker	34
Respons fra «publikum».....	35
Å skape relasjoner	35
Resultatvurdering: NTNUs rapport.....	35
Kap 5. Oppsummering/Konklusjon/Videre planer	37
Oppsummering.....	37
Hva har vi lært?	37
Hvor skal vi videre?.....	38
Sluttkommentar	39

Forord

«Generasjon DDF» (Drama, Dans, Funksjon) er et helse- og kunstprosjekt for mennesker med funksjonsvariasjoner som er iverksatt av X-ray Ungdomskulturhus som har bedrevet kunstneriske aktiviteter under navnet «Er det plass for meg?» siden 2014. X-Ray ønsker å skape en heltidsarena for kunstnerisk utvikling med profesjonell veiledning for målgruppen innenfor dans, teater, musikk, foto, film, tekst og bildekunst.

Fra august 2017 til juni 2020 har ungdommer og voksne i ulike konstellasjoner arbeidet med tre temaer: identitet, kjærlighet og humanitet. «Generasjon DDF» skal speile hvilken betydning kunstnerisk utvikling kan ha for å utvikle sin kunstneriske identitet, sin selvtillit, mestringsevne og sin helsetilstand. Rapporten vektlegger også pedagogiske og organisatoriske prosesser som må til for å synliggjøre målgruppens ressurser og få stemmene deres hørt i samfunnet.

Med støtte fra Damstiftelsen har X-Ray organisert kulturarbeidspraksis/kulturarbeidsplass for unge voksne, samt grupper i ulike aldre til ukentlige kunstneriske økter. I tillegg er tre større individuelle prosjekter gjennomført. Med hjelp av kontinuerlig evaluering med deltakerne, i pedagoggruppen, og med hjelp av eksterne samarbeidspartnere har ulike metoder og erfaringer ført arbeidet fremover.

Vi ønsker spesielt å takke Damstiftelsen for muligheten til å kunne gjennomføre prosjektet, Kulturcentrum Skåne i Lund for kontinuerlig og uvurderlig støtte og tilføring av kompetanse i våre prosesser, NTNU i Trondheim for kontinuerlig dialog og utarbeidelse av egen rapport om vårt arbeid, Antipode film for sitt engasjement og sitt arbeid med å realisere drømmer og ideer i prosjektet, Nordic Black Theatre/Cafeteateret og Deichmanske/Grünerløkka, Holtet og Hartvig Nissen vgs for godt samarbeid generelt og med forestillinger, Enhet for mangfold og integrering for hjelp til synliggjøring og markedsføring lokalt, bydel Gamle Oslo for engasjement og organisatorisk hjelp, Dissimilis for faglige refleksjoner og seminarer på nasjonalt nivå samt sine årlige evenementer på Rådhusplassen, og andre evenementer, Toneheim Folkehøgskole for workshops og samarbeid, Fremja boliger for sin interesse og engasjement for vårt arbeid, men også praktisk og generell støtte i flere år, og Fosshiem for samarbeid om utvidet arbeidspraksis for arbeidstakerne deres, samt bydel Nordre Aker (via administrasjon og Vinkelveien 7 A og B) samt bydel Grünerløkka for organisatorisk og økonomisk støtte i mange og ulike former.

Sammendrag

Målsetting, målgruppe og bakgrunn for prosjektet

For å skape mangfold og inkludering ønsker X-ray å drive prosjekter hvor mennesker med funksjonsvariasjoner utvikler seg kunstnerisk og sosialt blant «ungdommer flest». Generasjon DDF har fire dimensjoner: organisatorisk, helsefaglig, kunstnerisk og pedagogisk. Ved å koordinere kollektive arbeidsprosesser ut fra temaene identitet, kjærlighet og humanitet, skal vi utvikle, teste og bruke metoder som fører til kunstnerisk progresjon, bedre helse og personlig utvikling. Vi skal bruke empowerment som virkemiddel for å styrke mestringsevne og sosialt kapital hos målgruppen, samt ta initiativ til å utvide valgmuligheter ved å jobbe for fullgod og effektiv deltakelse i samfunnet og rett til å bevare sin identitet. Ved å gi individuell støtte og å samhandle med deltakernes nærmiljøer, jobbe med interne pedagogiske og organisatoriske forhold, samt søke kunnskap utenfra, og samhandle med lokale, nasjonale og internasjonale aktører vil vi skape sosialt kapital og kunstfaglig kompetanse.

Effekt mål

Ved å bruke metoder som fremmer deltakernes, men også pedagogenes, evne til selv å formulere sine egne erfaringer via dialog og refleksjon, utvikler seg ulike kunstneriske uttrykk og deltakerne, og pedagogene, opplever mestring. Mestringsfølelsen fremmer selvtilliten og fører til at deltakeren, og pedagogen, tør å utfordre seg litt og litt. Prosjektet har parallelle læringsprosesser: en for de som leder gruppene, en for de som er deltakere. Via refleksjon, dialog og å finne løsninger på utfordringer for deltakere, pedagoger (og prosjektledelse) skapes trygge rammer. Samarbeid med eksterne aktører nasjonalt og internasjonalt fører til innhenting av kunnskaper og refleksjoner over egne arbeidsmetoder. NTNUs intervjuer med deltakere, foreldre og ansatte bekrefter at deltakerne har utviklet seg både kunstfaglig og sosialt, samt oppdaget nytt kunstnerisk potensiale. Prosjektet har bidratt til å fremme selvtillit og mestringsfølelse og inkludering med overføringsverdier til andre arenaer.

Prosjektgjennomføring/Metode

Ved å jobbe med et overordnet kunstnerisk tema (identitet, humanitet, kjærlighet), som materialiserer seg i fysisk aktivitet (dancing, samhandling, stemmebruk etc) psykisk aktivitet (dialog, refleksjon, formuleringsevne etc) og i å mestre ulike ting (koordinere kroppen, konsentrasjonsevne, filming, handling av rekvisitter og kostymer, samhandle med andre i samfunnet etc), påvirker vi flere sider i hver deltaker/hver gruppe. Å reflektere, dele erfaringer, ta ansvar for egen læring, bygge relasjoner og lære seg kunstfaglige teknikker ut fra grunnmetoder, øvelser og tilpasset støtte etter funksjonsnivå, tilbys trygge rammevilkår som skal føre til at deltakerne tør å utfordre sin læring. Prosjektledelse og pedagoger må koordinere kunstneriske, pedagogiske og organisatoriske forhold. Ved å kontinuerlig dokumentere og å samle inn/søke informasjon internt og eksternt, skal refleksjon føre arbeidet fremover. Arbeidsprosessene skal formidles til NTNU som skal gjennomføre avslutningsintervjuer

Resultater og resultatvurdering

Forestillingene «Identitet» og «Plazanic» ble gjennomført, som planlagt mens «Gilgamesh» ble innstilt grunnet corona og erstattet med internettundervisning. Pedagogiske resultater og evalueringer viser at trygghet, tydelige krav, glede, refleksjon, gode relasjoner og å dele kunnskaper med hverandre fører til kunstnerisk progresjon, økt mestring og bedre selvtillit. Tid, kontinuitet og deltakernes kunnskaps- og erfaringsnivå er avgjørende for hvilke resultater man kan forvente. Helsefaglig får deltakeren lære kjenne sin kropp, stemme og sine verktøy til å kommunisere og

mestringsopplevelser hever motivasjonen for hele tiden «å gå videre». Identiteten som «kunstner» styrkes, særlig i individuelt arbeid. Inkludering i samfunnet, konsentrasjonsevne, økte prestasjonsnivåer, respons fra publikum og å arbeide med temaer endrer selvbildet og øker selvtilliten. Å innhente erfaringer eksternt, og å jevnlig koordinere, evaluere og tilpasse prosesser internt, er avgjørende for gode resultater.

Oppsummering og videre planer

Intervjuene gjennomført av NTNU viser at prosjektet har hatt gode effekter. Rapporten skal brukes til å søke midler og formidle resultatene i relevante fora. Arbeidsprosessene har lært oss at holdninger, verdier og samfunnets organisering gjør det vanskelig for målgruppen hvis de ønsker en jobb i kultursektoren. Det må jobbes mer politisk og organisatorisk for å skape en heltidsarena i Norge, men også mer med pedagogiske og kunstneriske forhold. I 2020/2021 skaper vi kunst av menneskelige rettigheter, og håper deltakerne våre, og andre, tør å stille krav til å få lov til å kunne være kunstner.

Kap 1. Problemstilling og bakgrunn for prosjektet:

Problemstilling – grunnlag for søknaden

Hvordan skal vi få koordinert den kollektive arbeidsprosessen mot en felles årlig forestilling, ut fra et valgt tema, på en måte som fører til både kunstnerisk progresjon, bedre helse og personlig utvikling?

Generasjon DDF – forutsetninger for arbeidet

Under paraplynavnet «Er det plass for meg?» jobber X-Ray ungdomskulturhus med 6 grupper: Kulturarbeidsplassen, Tirsdagsgruppa (for de med mye erfaring), Onsdagsgruppa (for de med litt erfaring), Torsdagsgruppa (for nye), Hartvig Nissen videregående skole (fokus på dans og interne forestillinger), Kulturarbeidsplassen (hver mandag heldag: kulturpraksis for videregående elever, og arbeid for de som er voksne nok) samt voksen gruppa (for godt voksne med kunstfaglig interesse). I tillegg har vi tre større individuelle prosjekter innenfor film, foto samt tekst/dramatikk. Antall deltakere har variert fra 45-60 personer/år.

Budsjettet for prosjektet var 1 704 000, hvorav Damstiftelsen bidro med 1 458 000. Det ble brukt nærmere 100 000 mer enn budsjettet. To av gruppene drives av X-Ray i samarbeid med bydel Gamle Oslo. X-Ray organiserer også workshops i tre ferieuker per år. Erfaringer som kommer frem i rapporten er fra samtlige våre grupper, og skiller ikke mellom «Generasjon DDF» og X-Rays øvrige ordinære virksomhet.

Hensikten med arbeidet er å bruke kunstfaglig utvikling som virkemiddel for å styrke identitet, psykisk/fysisk helse, mestringsevne og sosialt kapital hos målgruppen, slik at de kan delta i samfunnet og bli bevisst sine valgmuligheter, samt å utvikle og evaluere metoder for å oppnå dette.

Empowerment som utgangspunkt

Med utgangspunkt i prinsippene i det sosialfaglige begrepet empowerment har X-Ray ungdomskulturhus ønsket å skape en mangfoldig, inkluderende og kunstfaglig arena for mennesker med funksjonsvariasjoner. Vi har ønsket å styrke identiteten og selvfølelsen til våre deltakere, og å finne «uoppdagede ressurser» - kunstneriske og personlige. Vi tror målgruppens muligheter til å søke ressurser i seg selv er begrenset, grunnet samfunnets manglende evne til å tilrettelegge for utviklende tiltak på målgruppens egne premisser.

Å materialisere «de store spørsmålene»

Prosjektet er iverksatt og tilrettelagt for å jobbe med de «store» spørsmålene i livet og vi valgte temaer som identitet, kjærlighet og humanitet som grunnlag for vårt arbeid. Med profesjonell kunstnerisk veiledning skulle disse temaer materialiseres i alle våre grupper. Men det er like viktig å ha god helse og å kunne delta i samfunnet generelt. Hver og en av oss må kunne velge, delta og utvikle seg på en for oss naturlig måte, og med respekt for de begrensninger vi eventuelt har, enten de har en kognitiv, fysisk eller psykisk karakter.

Tilrettelegging i samfunnet

Samfunnets oppgave er å tilrettelegge for å ivareta sine borgeres grunnleggende behov. Samtidig skal man kunne ha egne visjoner, drømmer og muligheter til å realisere disse. Dagens samfunn effektiviserer omsorg og oppgaver på en måte som kan gå ut over livskvaliteten til den som trenger omsorgstjenester. Kanskje kan man ikke velge yrke og arbeidsoppgaver, hvor man skal bo, eller når man skal legge seg, gå på konsert eller dra på en ferietur. Slike ting er for folk flest en selvfølge. Vi ser det som vår oppgave å la våre deltakere ta utgangspunkt i egne evner, tanker, ideer og behov, for så

å bygge opp mestring, selvfølelse, identitet og kunstfaglig kompetanse. Og så å stille krav til sitt samfunn: dette er hva jeg ønsker å realisere – hvordan finner vi veien dit?

Kunst som et virkemiddel til å finne identitet

Vi har valgt kunst som et virkemiddel for å utvikle sine teknikker, men også på andre nivåer som å lære seg til å uttrykke seg nyansert, se sine valgmuligheter og å finne veien frem til egne ressurser. Vi tror dette kan gi gode helsemessige effekter, en bedre relasjonell kompetanse og en større evne til å finne mot til å si det man faktisk mener. All ungdom (og voksne) har en jobb å gjøre for å finne «sin» identitet, men når man trenger daglig støtte finnes utfordringer som handler om hvordan man blir møtt i hverdagen, hvordan «systemene» er tilrettelagte i samfunnet, og hvilke reelle muligheter man faktisk har til å realisere det man ønsker for sitt liv. Vårt mål er å tilrettelegge for at våre deltakere i større grad tør å tro på sin egen visjon, sin drøm. Og i tillegg gi bekreftelse på at det man ønsker har en verdi: ikke bare for en selv, men også for omgivelsene.

Pedagogiske utfordringer – samhandling mellom profesjonelle frilansere

Etter å ha gjennomført kulturprosjektet «Er det plass for meg?», 2014-2017 (B. Berg, Gry M D Haugen, NTNU, Trondheim, 2018) identifiserte vi utfordringer som handler om hvordan våre kunstnere tilrettelegger for personlig utvikling i våre grupper. Samhandling mellom kunstnerne for å identifisere «løpende problemstillinger» som oppstår ukentlig var et tema, metoder som er tilpasset de svært varierende funksjonsnivåene i gruppene var et annet.

Informasjonskoordinasjon og metoderefleksjon: funksjonsnivå kontra kunstnerisk prosess

Hvordan skal vi få koordinert den kollektive arbeidsprosessen mot en felles årlig forestilling, ut fra et valgt tema, på en måte som fører til både kunstnerisk progresjon og personlig utvikling?

Ikke bare skal den enkelte bli «møtt og sett» på sitt funksjonsnivå, det skal koordineres prosesser internt i den gruppen vedkommende tilhører, og det skal koordineres kunstneriske prosesser mellom gruppene: alle gruppenes bidrag fører handlingen i forestillingen fremover. Uten samhandling mellom kunstnerne vil vi ikke klare å finne det kunstneriske, og heller ikke identifisere tiltak som utvikler den enkelte.

Informasjonsflyten er avgjørende, og det må tilrettelegges for at relevant informasjon når frem til hver kunstner, som alle har egne prosjekter ved siden av arbeidet i prosjektet: når møtes vi, hvilke tiltak trengs i forhold til den enkelte, og til den kunstneriske progresjonen?

Det kreves bevissthet både om den kunstneriske prosessen, og utfordringene den enkelte møter for å klare å utføre de oppgaver som kreves for at publikum skal oppfatte budskapet gruppen/e ønsker å formidle.

Prosjektledelsens rolle

Her spiller prosjektleders kommunikasjonsevne og innsatser en avgjørende rolle: å finne tidspunkter å møtes er krevende i forhold til frilansende kunstnere, å muntlig overføre informasjon kan gi feilkilder: dialogen mellom kunstnerne blir borte, metodene blir ikke belyst ordentlig, og de blir heller ikke tilpasset den enkelte, hvis ikke kommunikasjon har funnet sted. Prosjektleder må trygge informasjonen i flere ledd, slik at både innhold i forestilling, funksjonsnivåer og valg av kunstneriske teknikker går hånd i hånd med de ressurser og målsetninger prosjektet har.

Hvordan kommuniserer vi om våre ulike metodikker, hvilke mål er relevante for gruppen/deltakeren, hvilke kunstneriske teknikker skal velges å terpes på – for hvem? Når? Hvordan? Disse spørsmålene sto sentralt når vi søkte penger til «Generasjon DDF».

I tillegg skal prosjektleder finne relevante samarbeidspartnere og arbeidsformer som bidrar til å synliggjøre og videreutvikle målgruppens kulturelle ressurser generelt, med målsetningen om at de kan delta i samfunnet på lik linje med andre borgere.

Helsemessige effekter

De kognitive, fysiske og psykiske forutsetninger hver deltaker har, er grunnlaget for hvordan jobben foregår i gruppene. Mange av våre deltakere er i en overgangsfase til voksenlivet. I boliger er livet annerledes enn hos foreldrene. Enkelte opplever problemer med vekt, andre med ensomhet, mangel på motiverende aktiviteter eller fravær av støttende tiltak som tar utgangspunkt i ens reelle ønsker eller behov. Personalets/pårørendes/andres syn og evner til å lytte er avgjørende for hvordan den enkeltes voksenliv gestalter seg. Hvordan ser problemene ut? Finnes det tiltak og løsninger?

Å jobbe med et overordnet kunstnerisk tema (identitet, humanitet, kjærlighet), som materialiserer seg i fysisk aktivitet (dansing, samhandling, stemmebruk etc) psykisk aktivitet (dialog, refleksjon, formuleringsevne etc) og i å mestre ulike ting (koordinere kroppen, konsentrasjonsevne, filming, handling av rekvisitter og kostymer, samhandle med andre i samfunnet etc), tror vi kan påvirke den generelle helsetilstanden til våre deltakere. Å bli sett, hørt, respektert for den man er, og klare å stå i «hverdagen», være bevisst sine tanker, evner og ressurser – det er vårt mål i prosjektet, ved siden av det rent kunstfaglige.

Med utgangspunkt i deltakeren må progresjonsmuligheter identifiseres: det må tilrettelegges for skriveøvelser, bevegelsesøvelser, rytmeøvelser, stemmeøvelser, kommunikasjonsøvelser, møter med samfunnet utenfor X-Ray, etc. Å reflektere over temaer gjør at man formulerer sitt syn, analyserer sin hverdag, og lærer å formidle det man lært i livet. I tillegg hører man på andre. Vi tror dialogen i seg gjør at deltakeren «letter på hjertet», formulerer problemer, eller lykkefølelser, relasjonelle utfordringer eller gode forbindelser: det å snakke sammen øker forståelsen for hverandre, man vet at andre har det likt, og man opplever trygghet.

Kap 2. Målsetting og målgruppe

Beskrivelse av målgruppe

Mennesker med funksjonsvariasjoner, med ekstra fokusering på unge voksne på vei fra skole til voksenliv.

Målsetting og delmål

Hovedmålsetningen er å få til en helhetlig tenkning som ivaretar deltakerens mulighet til å finne og å utvikle sine personlige ressurser i forhold til egen helse, innflytelse i samfunnet og kunstnerisk aktivitet. Deltakerens egne erfaringer og nærmiljøer skal inkluderes for å skape trygghet. Samtidig skal vi være i dialog med samfunnsinstitusjoner og fagmiljøer som har makt over de muligheter målgruppen tilbys.

Prosjektet har målsettinger på ulike nivåer:

Individuelt (den enkelte deltaker),

Deltakeren må selv være motivert til å utvikle sine kunstneriske evner. For å bli motivert må deltakeren få respons på de reelle evnene sine, få mulighet til å utvikle seg kunstnerisk ut fra sitt funksjonsnivå, bruke sine egne erfaringer og å uttrykke budskapet sitt «på sin måte». Pedagogens må synliggjøre ressursene til deltakeren, gripe fatt i evnen, og tilrettelegge for progresjon. Dette skal skje i samhandling med de andre deltakerne i aktuell gruppe. Samhandlingen skal føre til både personlig vekst og et kunstfaglig mål.

På organisasjonsnivå (X-ray)

Å samordne pedagogenes innsats krever innsikt både i helsefaglige og kunstneriske valg og prosesser: **hvilken type kompetanse/praktisk tilrettelegging /metodiske grep trengs for å få det kunstneriske produktet i mål?** Deltakerens kunstneriske progresjon skal flettes sammen med individuell funksjonsnivå og gruppenes arbeidsprosess. Å koordinere gruppenes bidrag til et dramaturgisk forsvarlig nivå er en vanskelig oppgave, men en vesentlig del av arbeidet. Pedagogens/kunstnerens kompetanse må samsvare mellom deltakerens funksjonsnivå, gruppens/den enkeltes progresjonsmål og prosessen med å komme i mål med det kunstneriske produktet. Å hente inn kunnskaper utenfra og å speile egne erfaringer i andre er en viktig del av kompetanseutviklingen internt.

Helseutfordringer på et kognitivt, psykisk og fysisk nivå må diskuteres og reflekteres over, samtidig som arbeidsprosessene skal bygges på empowermentprinsipper og på etisk forsvarlig grunnlag hvor deltakerens innflytelse på arbeidet skal være i sentrum – hvilke «generelle» tiltak skal til for å skape mestring, helse og progresjon i gruppene, og for den enkelte deltaker?

På (lokal)samfunnsnivå (bydelsnivå, kommunalt og nasjonalt nivå).

For å rekruttere deltakere, for å bevisstgjøre behovet for, og verdien av, kulturelt mangfold, må prosjektledelsen synliggjøre gruppenes kompetanse for å skape ressurser til å gjennomføre kunstneriske aktiviteter. Ved å samarbeide med interne kommunale aktører (bydeler, skoler, fagsenter, tilrettelagte arbeidsplasser, boliger etc), interesseorganisasjoner (Dissimilis, Ups & Downs, Abloom filmfestival), evenementer (prisutdelinger, bydelsdager, festivaler, etc) kan behov formidles og diskuteres og den kunstneriske kompetansen synliggjøres.

Disse målsettingene er samtidig vevd sammen, slik at f eks individuelle mål forutsetter måloppfyllelse på et organisatorisk nivå, og nasjonale mål først lar seg oppfylle dersom individ og organisasjon får sine mål oppfylt.

Prosjektets ambisjon er å øke livskvaliteten til deltakerne gjennom å skape en naturlig møteplass hvor de ikke bare ivaretar fysiske og psykiske funksjoner, men også møter likesinnede, og utvikler seg både kunstnerisk og sosialt – eller sagt på en annen måte:

Det handler om å utvikle sosial kapital.

Dette skal oppnås ved å:

- **Styrke identitet og bevisstgjøre individuelle ressursområder** og potensial for videreutvikling av eget kunstnerisk talent
- Få lov til å **delta etter egne forutsetninger** for å utvikle seg og å **mestre individuelle og kollektive prosesser** som utøvelse av kunstaktiviteter krever
- **Heve livskvaliteten** til deltakerne
- **Utvikle personlig kompetanse** og **tillit til egne evner** ved å få **profesjonell kunstnerisk veiledning**
- **Prøve ut opplegg og metoder** tilpasset den enkelte, gruppen og helheten
- **Presentere kunstprosjekter for et publikum**
- **Etablere samarbeid med kulturlivet** og få til arenaer å vise sin kompetanse på
- **Tilby en utviklingsarena** for teater, dans, drama, musikk, film, foto, bilde, tekst og litteratur
- Oppleve seg som en **naturlig del av ungdomskultur**, selv om en har behov for tilrettelegging
- **Utvikle relasjoner** til jevnaldrende, til kunstformen, og til lokalmiljøet
- Møte andre ungdommer med lignende interesseområder og å **danne nettverk** med relevante aktørers erfaringer innenfor dette fagfeltet, samt dele våre egne erfaringer, nasjonalt og internasjonalt
- **forebygge helsemessige utfordringer av** fysisk og/eller psykisk karakter
- **bygge karriereveier**
- **Bruke kunstnere som holder høy kvalitet og har kvalifisert utdanning i sitt eget fag**, og som er i stand til å veilede deltakerne ut fra våre målsetninger.

Kap 3. Prosjektgjennomføring/Metode

Generelle metoder:

Grunnmetode

Vår «grunnmetode» er å la deltakerne uttrykke hva som er skjedd i hverdagen i uka som gikk, for så å gå inn på arbeidsrelaterte og kunstfaglige diskusjoner. Dette skaper trygghet når vi ser at deltakerne blir bedre på å formulere seg, samtidig som de lytter til andre, og responderer på diskusjonene som oppstår. Refleksjon er en vesentlig del av metodikken. Vår erfaring er at det å bli sett, få være seg selv og bli respektert for det, bidrar til økt selvtillit. Man blir bedre kjent gjennom disse øktene, og tar med seg både trygghet og selvtillit inn i det kunstneriske arbeidet. Der får man, og tør man etter hvert, bidra med sitt: tekster, musikkvalg, bevegelser, uttrykk etc. Bidraget bearbeides av kunstnerne som veileder deltakerne, og en profesjonell ramme bygges rundt hvert enkelt bidrag. For eksempel en tekst, eller en dramaturgi, en følelse eller en erfaring: dette danner grunnlag for kunnskaper i gruppen som helhet, siden alle deltar i gruppearbeidet. Med hjelp av kontinuerlig terping og nyansering av arbeidet oppstår en opplevelse av mestring hos deltakeren, og i gruppa. Samme gjelder for de som jobber individuelt med foto, film eller tekster. Når deltakeren får respons på sitt arbeid, og får veiledning i faglige teknikker på «sitt nivå», ser vedkommende at arbeidet har betydning. Prosessen skaper stolthet og integritet, forutsatt at pedagogen bidrar til progresjon for både individ og gruppe. Etter hver økt sammenfatter vi økten: hva forstod vi ikke? Hva var morsomt? Vanskelig? Hvordan går vi videre?

Eksempel på «grunnmetode» fra en pedagog: *Sitte å snakke med dem, vite hvordan dagen har gått, fysisk og psykisk – noe som plager – i dag har det skjedd og jeg er lei for det, så jeg vil ikke, da vet jeg at jeg skal være forsiktig og gi støtte, derfra tar vi oppvarming, mange kommer fra et sted – hjemme, undervisning, har mye i hodet, kommer inn og viser seg frem – forskjellige teknikker – noen ganger leder de selv – viser frem sine bevegelser – er åpne – jobber fritt – fungerer veldig fint. Hvis tung dag: vi sitter rolig, hører på rolig musikk, lukker øynene, høre på lyden hva jeg sier – høyre arm, venstre arm, beveg til musikken – får ro. Viktig at de husker hva vi har gjort når de går ut av døren. God relasjon, morsom undervisning, lage litt minner, den bevegelsen, den historien. Hvordan lage en plass av hva det vi gjorde forrige uke? De slipper å gå tilbake til forrige uke – skal huske med en gang.*

Å øve kropp, stemme og karakter

Å bygge opp øvelser på kropp, stemme, rollekarakter (status: konge eller tjener f eks) og å «fortelle en historie» er sentralt i teaterarbeidet. Historiene blir ofte til ut fra øvelser som gjøres. Å ha med kroppen i arbeidet er viktig, og oppvarming er sentralt. Eksempler på «generelle» øvelser er:

- Å sende samme bevegelse i en ring. Gjøre den stor og liten, bruke av mest mulig av hele kroppen.
- Å velge en egen bevegelse med en lyd i ringen som alle gjør.
- Å si navnet sitt med en bevegelse i ringen, alle gjentar etterhvert
- Å klappe en impuls rundt i ringen med en lyd
- Å velge en bokstav og alle tar tur i å si et ord på bokstaven med bevegelse.
- Vi har fokus på bevegelser som tar mye plass og er store, og de som er små og tar liten plass. Her kjenner vi energien i de store, og hvordan den er mindre når vi trekker oss sammen.
- Fokuset forflyttes etter hvert til å ha med oss mer energi, volum og stemme inn i arbeidet. Dette skjer også etter hvert som gruppa har blitt trygg.
- Vi har særlig de to siste årene hatt en fast stemmeoppvarming. Vi står i ring og strekker/tøyer kroppen og jobber med artikulasjon gjennom øvelser rundt lepper, tunge og ansikt. (Tygge karamell, rulle/hvese med lepper og tunge, slengkyss, øgle som spiser fluer, 8-

tall med tunge, kikkelyder.) Dette knytter vi så til ulike bokstaver, og ord på disse bokstavene som deltakere velger selv. De har etter hvert i prosessen blitt veldig aktive og dyktige med å bidra med ord. (I starten var de veldig sjenerte, og kanskje en eller to som bidro.)

Koreografier

Deltakerne lærer i tillegg enkelte koreografier som kan være felles for alle grupper, som fører til gjenkjenning og opplevelse av fellesskap når gruppene møtes (i workshops eller til årlig forestilling). Solodans blir også et verktøy at deltakeren selv skal kunne ta valg om musikk og uttrykksform. Ofte kan deltakerne få en oppgave som tas med hjem, og skal presenteres for gruppa uka etter.

Ansvar for egen læring

Generelt stilles det krav til at deltakeren tar ansvar for egen læring og selv ønsker å lære mer. Dette forutsetter at deltakeren er motivert, får konkrete oppgaver å jobbe med i sin takt, og som følges opp av pedagogen, som skal vise vei videre. Kontinuerlig progresjon er sentralt for deltakeren, og for gruppen som helhet. Å bygge opp trygghet, tillit, motivasjon og glede er sentralt for arbeidet.

Å reflektere og å dele erfaringer for å bygge trygge relasjoner

Et grunnprinsipp i arbeidet er å dele både livserfaringer og kunstfaglige kunnskaper med hverandre. Ved å tilrettelegge for refleksjon av både privat og kunstnerisk karakter bygges relasjoner opp underveis. Å hjelpe noen konkret «på gulvet», med for eksempel en koreografi, gir opplevelsen av å inneha en kunstfaglig kunnskap som kan deles: man kan hjelpe den andre, og man blir stolt av «å gjøre en innsats». Etter hvert utvikles en tillit blant deltakerne: en kultur, hvor man får hjelp når det trengs. Dette skaper trygghet.

Etiske diskusjoner og «spilleregler» i gruppene (for eksempel å skille på hva som er en privat relasjon, og hva som er arbeidsrelasjon) blir også levende ved at deltakerne minner hverandre om hvordan vi skal ha et godt arbeidsmiljø, og fokuserer på arbeidsoppgavene, i stedet for å la private tilstander, relasjoner, konflikter etc. forstyrre konsentrasjonen når vi arbeider sammen.

Samtidig kan de private forholdene ha en stor betydning i refleksjonsarbeidet, for eksempel når vi diskuterer våre temaer: identitet, kjærlighet og humanitet.

Samhandling mellom pedagogene for å finne «riktig vei akkurat nå»

Pedagogenes oppgave er å følge opp arbeidet med den enkelte, og med gruppa. Funksjonsnivå og kunstnerisk progresjon drøftes i felles møter, eller via prosjektleder som samler informasjon kontinuerlig, eller man tar opp aktuelle saker direkte med hverandre. For hvert år som gått har tiden som brukes til kunnskapsoverføring mellom pedagogene blitt utvidet. Overføring av informasjon er helt vesentlig for å klare å ivareta deltakeren, den kunstneriske prosessen, og hva man bør fokusere på i faglig tilrettelegging i forhold til aktuelt funksjonsnivå, og i den aktuelle arbeidsfasen.

Noen ganger er koreografi i fokus, andre ganger grunnkunnskaper i teater som karakterjobbing, stemmebruk, scenisk rom, fantasi, konflikt etc. Rytme, tekst og å tegne bilder er andre verktøy som brukes. Musikk brukes på ulike måter – i forhold til dans, skape stemninger, jobbe rytmisk. Scenografi, kostyme og rekvisitter blir brukt til både kreative oppgaver, som tegning, fantasi, komposisjon, refleksjon over hva som trengs for å formidle ulike budskap, men også til å utføre praktiske ting: innkjøp krever en tur i butikken, med buss og t-bane. Selv om man jobber kunstnerisk, må man lære å være del av samfunnet. Å knyte sine egne sko eller selv å ta buss eller å handle kan være like viktig å lære, og føre til samme opplevelse av mestring og selvtillit, som å jobbe kunstnerisk.

Koordinering av fremdrift - på mange nivåer

Prosjektleders oppgave er å være i dialog med samtlige interne og eksterne parter, og å koordinere alle innsatser: de pedagogiske og kunstneriske rammebetingelsene og prosessene, analysere behov som blir meldt enten det gjelder pedagogens arbeidssituasjon og behov for kunnskaper eller deltakerens behov for oppfølging og tilrettelegging. Å være et bindeledd mellom deltaker og pårørende, kunnskapsarenaer lokalt, nasjonalt og internasjonalt er en forutsetning for å få progresjon «på gulvet». Samtidig skal interne erfaringer samles, dokumenteres, drøftes, formuleres og videreføres/endres/utvikles. Videre skal pårørende og nærstående informeres, praktiske forhold som transporter og forestillinger/fremvisninger følges opp og tilrettelegges for, økonomien skal vurderes opp mot behov og målsetninger, kontakter med samarbeidspartners etableres, opprettholdes og utvikles. Synliggjøring og argumentasjon for å få samfunnet å innse hvilken verdi deltakerens arbeid har er en stor del av jobben: blir målgruppens arbeid tatt seriøst av samfunnets ulike institusjoner?

Refleksjon – gir progresjon

Ved å kunne reflektere over de interne prosessene i den enkelte gruppen, med den enkelte deltaker, selve å være vitner til progresjon og utvikling hos deltakerne, samt tilbakemeldinger fra deltakernes omgivelser får prosjektet et grunnlag som fører til ulike analyser som fører prosjektet fremover.

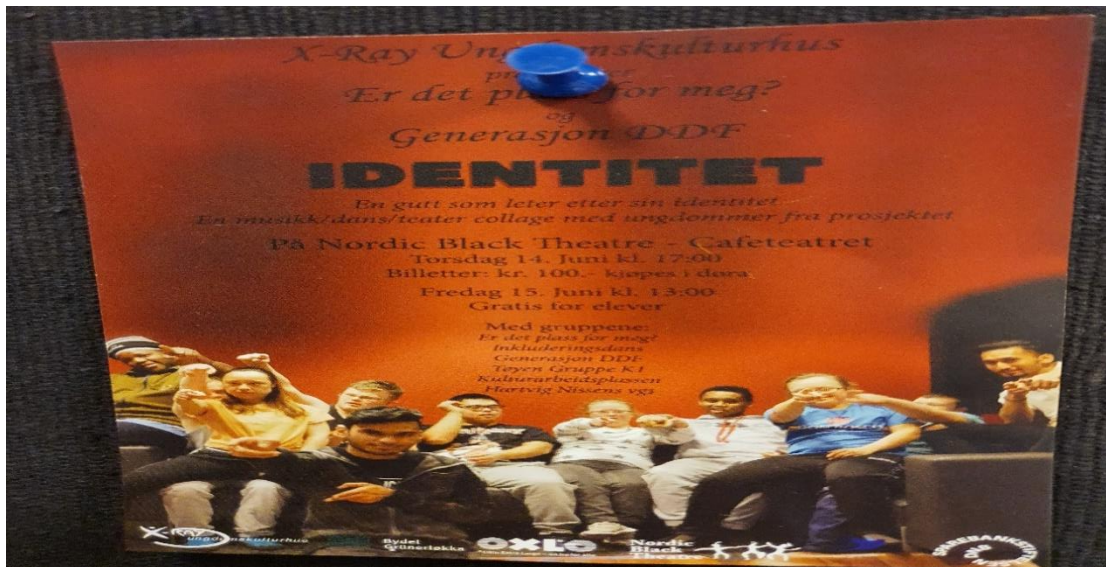
Refleksjon er det grunnleggende stikkordet i vårt arbeid. Vi vektlegger det hverdagslige og anerkjenner trygghet, glede, selvtillit og mestring som de stikkord vi legger aller størst vekt ved når vi jobber med det aktuelle temaet for året.

Også mer overordnede tilbakemeldinger fra f eks NTNU brukes i våre refleksjoner, samt inspirasjon fra reflekterende fagseminarer/studiebesøk etc i regi av/samarbeid med Kulturcentrum Skåne i Lund.

Første tema: Hva er identitet? 2017/2018

Praktisk gjennomføring:

Identitet: Collage av musikk, drama eget skrevet tekst, utstilling med video, bilder og tegninger fra arbeidsprosessen. Ble spilt på Nordic Black Theatre/Cafeteateret 14 og 15 juni 2018.

Plakatutforming: Elin Bernatek

Handling: Når en gutt faller ned fra et fjell mister han hukommelsen, og møter ulike karakterer i ulike verdensdeler i sin jakt på seg selv. Ungdommene har laget miljøer i Afrika, Amerika, Søramerika og på Toten. Med hjelp av egne tekster som blitt til replikker, musikk, film og koreografier har ungdommene på denne måten fått formidlet sine visjoner på temaet «identitet». Ca 100 personer så forestillingen på torsdagen, og ca 50 inviterte skoleelever på fredagen.

Kulturarbeidsplassen startet opp med 6 elever i oktober 2017. De har utfra temaet identitet skapt egne roller og koreografier, samt produserte en film som grunnlag for videre arbeid utover våren 2018. De har jobbet med sans-, rytme-, og bevegelsesøvelser koblet opp mot innholdet i sin story. Koreografier er laget etter ungdommenes egne valg av bevegelser, og de forteller sin story med hjelp av ord, bevegelser, rytmer og musikk. Videre har de tegnet kostyme, kommet med innspill til og har vært med å konstruert scenografi samt arbeidet med keramikk.

I januar 2018 startet et tekstarbeid på temaet «Identitet». Arbeidet består i å både jobbe med sin identitet som person, og sin rollekaracters identitet, samt skille på hva som er viktig når man skal fortelle ting, samtidig som man bruker egne, private erfaringer for å få liv i karakterene. Til sammen 4 kunstnere (koreograf/danser/skuepiller/bildekunstner/poet) har arbeidet systematisk i denne gruppen for å samordne temaer og øvelser. Begrepet «identitet» er et overordnet begrep, som tar tid å sortere i, særlig for ungdom som har kognitive vansker.

Deler av arbeidsprosessen i 2017/2018 er dokumentert av en kvinne på en tilrettelagt bolig, som har fulgt ungdommene, fotografert og laget sin egen fotoutstilling som ble vist på Cafeteateret under forestillingene.

I desember 2017 viste kulturarbeidsplassen høstens filmarbeid på skolen, hvor skolekameratene kunne komme med tilbakemeldinger. Dette er en måte å være i kommunikasjon med jevnaldrende på, og kunne vise frem sitt arbeid på, og mestre tilbakemeldinger, eller oppleve stolthet over det man arbeidet med.

Informasjonsfilmen «Generasjon DDF» ble produsert av Antipode film sammen med elevene og forteller om hva prosjektet er, hvordan de ansatte jobber, og hvordan deltakerne opplever det å kunne jobbe en dag i uken med kultur. Filmen brukes i foredragssammenhenger, ved etablering av samarbeidspartnere etc.

5 andre grupper jobbet på lignende måte, men med ulike metoder, mindre tid, og andre erfaringer. Utfra temaet bidrar så hver gruppe til å forme storyn ut fra egne erfaringer. Hver gruppes arbeid ble så sydd sammen til forestillingen «Identitet». Den ble vist på «Nordic Black Theatre» 14 og 15 juni 2018.

Gruppene har vist sitt arbeid både på offentlige plasser, som Oslo Rådhus, og i juleavslutninger og ulike interne og eksterne sammenhenger (se kap. 4, resultater)

Arbeidsmetodikk:

(Se generelle metoder: disse blir brukt i hver arbeidsøkt!)

Det var vanskelig å forstå begrepet identitet. Gruppene snakket mye om identitet, og vi utviklet en «identitetsanalyse» med spørsmål om hver enkelt som for eksempel «Hva tror du XX liker?» «Hva får XX i dårlig humør?» «Hva er XX flink til?» «Hva trenger XX å øve på?» Ungdommene ble veldig opptatt av hverandre og hva ordet identitet egentlig betyr og det tok seg uttrykk i utsagn som «jeg kan det, og det» og «han/hun kan det og det», deltakerne beskriver seg selve og hverandre og det utviklet seg nesten til en konkurranse om hvem som kunne beskrive flest egenskaper hos hverandre. I slutten av året visste alle hva «identitet» betyr, etter å ha hatt samtaler, skriveøvelser, tegne hverandre, lage selvportrett, samt å lage en forestilling om det. Forståelsen for ens egen person og de som var i rommet økte, og selvbevisstheden og evnen til å reflektere over ressurser og ting man behøver lære mer om økte. Vi mener denne type metode er vel egnet for å øke begrepsforståelsen på et overordnet plan: vi er mange i samfunnet, vi er ulike, og vi trenger å se hverandre, støtte hverandre, speile oss i andre og bygge videre på vår relasjon.

Keramikk - sansetrening: et keramikkprosjekt ble iverksatt for å øve på konsentrasjon, og å bruke sansene sine på en annen måte enn via dans, teater og musikk. Dette fører til at deltakeren får «kjenne seg frem», bruke kreativiteten sin, og «oppleve fysisk» hva nyanser innebærer. Å arbeide med fingrer, øver følsomheten over hva små bevegelser og ens egen fantasi kan forme. Dette har en overføringsverdi på scenen: konsentrasjon og troen på egen skaperkraft vokser.

Det ble trent på å skille mellom sin egen kropp som verktøy og å være en karakter på scene – og hva forskjellen er på hvordan man beveger seg «privat» og når man skal fortelle en historie. Replikkene på scenen skal kobles til en personlighet, som skal ha et spekter av følelser som skal uttrykkes på ulike måter. Samhandling mellom karakterene, samt scenen som et «rom» hvor det man gjør skal skape en historie som tolkes av andre måtte terpes på.

Andre tema: Hva er kjærlighet? 2018/2019

"Plazanic" ble vist på Deichmanske Grünerløkka den 13 og 14 juni 2019. I tillegg til dette ble enkelte scener vist i forbindelse med halvårsavslutninger, lokale bydelsarrangementer etc. "Plazanic" bygger på filmen "Titanic" og har deltakernes refleksjoner om kjærlighet som utgangspunkt.

Bilder og fotomontasje til plakaten av Elin Bernatek, deltaker i prosjektet.

Praktisk gjennomføring:

En beboer på en omsorgsbolig har i samarbeid med våre kunstnere regissert, skrevet og tilrettelagt et manus ut fra den kunstneriske utviklingen i deltakernes arbeid.

6 grupper i alderen 13-60 år har hver for seg utviklet en del av storyen, som utspiller seg på hotel Plaza i Oslo, hvor en gruppe samt vår fotograf også har gjort studiebesøk.

Handling: En gjeng "underklassgutter" forelsker seg i en gjeng "overklassejenter", på et hotell hvor ansatte utfører sine daglige oppgaver i resepsjon, renholdsavdeling og restaurant. Ulike kjærlighetshistorier foregår på hotellet. Noen kriminelle vil sprengte hotellet i filler, og prøver seg, men alle overlever unntatt en. Allikevel lever kjærligheten videre. Gruppene jobber med ulike funksjonelle forutsetninger og på ulike nivåer. Med veiledning i temaområdene får deltakerne reflektere, fantasere og diskutere for så å formulere konkrete tekster, bevegelser, bilder, musikk og film i samarbeid med kunstnere. Utgangspunktet for alt arbeid er deltakernes egne bidrag til prosessen.

Kunstnernes oppgave er å danne profesjonelle rammeverk i form av dramaturgi, koreografi, bilde, foto, film, musikk, øvelser (dans, skuespill, stemme, redigering) og ikke minst pedagogiske refleksjoner over eget arbeid. Målet er hele tiden en felles stor forestilling, samtidig som deltakernes evner skal videreutvikles etter evne, ønsker og behov.

Et samarbeid med den tilrettelagte bedriften «Fossheim» ble etablert (se samarbeidspartnere lengre ned), som et ledd i å skape kontakter med arbeidslivet til målgruppen. Samarbeidet resulterte i at 6 arbeidstakere på Fossheim fikk delta på kulturarbeidsplassen som en del av sin arbeidsuke. 3 deltakere ble også rekruttert inn til vår voksegruppe.

Studiebesøk og workshop på Toneheim folkehøgskole ble gjennomført.

Seminar for foresatte, foreldre og samarbeidspartnere blir gjennomført høsten 2018. Prosjekt mål og erfaringer drøftes. Workshop med foreldre blir organisert og gjennomført våren 2019, etter ønske

under seminaret, hvor deltakere og foresatte jobber sammen med våre kunstnere og viser sitt arbeid som avslutning på workshopen.

Fremvisninger på internasjonale dagen for Downs syndrom, fremvisning ved kampanjestart for FOKUS lansering av landskampanje for vold mot kvinner, fremvisninger på bydelsdager og ungdomskonferansen, Rådhusplassen, jule- og sommeravslutninger og andre mindre arrangementer.

Arbeidsmetodikk:

(Se generelle metoder: disse blir brukt i hver arbeidsøkt!)

Kjærlighet er et favoritttema for deltakerne, og er noe de snakker mye om. Men i kjærlighet finnes også sjalusi, og en rekke følelser, og grenser på ulike måter. Den klassisk-romantiske filmen Titanic speiler ulike samfunnsklasser og skjebner, folk som reiser eller jobber, ulike karakterer med mange følelser etc. Ved å bruke ideene til regissør og manusforfatter (deltaker fra omsorgsbolig), samt pedagogenes ulike øvelser, og kommunikasjonen med øvrige deltakere, ble etter hvert manus, koreografier, scenografi og kostyme produsert. Samhandlingen i disse prosessene forutsetter at man klarer å konsentrere seg, bruke sin kreative evne, klarer å lytte og å uttrykke seg på en måte som ikke har med en selv å gjøre: men med karakteren.

Året handlet mye om å skille på det private og det å formidle et budskap ved å være «en annen». Å tørre å finne uttrykk for ulike følelser er lettere når man er trygg på at dette ikke handler om «meg» - men om min rollekarakter. Allikevel kan noen av deltakerne begrense seg selv, fordi det var uvant å «vise andre» hva man føler, og da trengs det hjelp: ved å la andre være «vikar» i rollen, lærte deltakerne seg å hjelpe hverandre ved å finne frem til riktig tolkning av scenen. Da turte plutselig den «opprinnelige» skuespilleren å utfordre seg selv: og metoden gjorde at deltakerne etter hvert kunne ta over «oppgaver» til hverandre, og på den måten ble det skapt en dynamikk, og fleksibilitet: dersom noen var syk, borte etc, ble det naturlig å hoppe inn for hverandre. Det ble mer en «jobb» enn å «være seg selv» og kanskje litt sjenert for oppgaven som sto foran en. Samtidig fikk man øvd seg på nye følelser, teknikker og replikker, som med tiden bidro til personlig vekst og selvtillit.

Siden deltakerne bestemte at hendelsene skulle utspille seg på hotell Plaza i Oslo, ble et studiebesøk organisert. De ansatte på hotellet viste oss rundt, og fortalte om sine jobber i resepsjon, restauranter eller i hotellrommene. Miljøer og arbeidsoppgaver ble undersøkt. Så ble besøket brukt til bedre å forstå hvordan et hotell fungerer, hvilken type arbeidsoppgaver som skal utføres, samtidig som dette ble koblet til grunnhandlingen som med tiden vokser frem.

Scenografi ble gjort av deltakerne, med veiledning fra skuespiller og bildekunstner. Kostyme kjøpte deltakerne inn selve – og måtte dermed øve på å finne frem i byen, samhandle i butikker, selve stå ansvarlige for at kostyme og rollekarakter passer sammen.

Tredje tema 2019/2020: Hva er humanitet?

Praktisk gjennomføring:

Handling: *Pedagogene tar utgangspunkt i historien og myten om Gilgamesh, «den sterke, vakre og kvinnerøvende kongen av Uruk som var to tredels gud og en tredels menneske/.../. Gudene griper inn og skaper naturmennesket Enkidu som lever på steppene sammen med ville dyr og hjelper dem til å overleve. Jegerne klager sin nød til Gilgamesh, som får en prostituert til å lure Enkidu til Uruk, der han bryter med ham «som stangende okser» for å prøve hans styrke. De to blir deretter bestevenner og legger ut på mange farefulle ekspedisjoner, blant annet til sederskogen i vest, der de dreper monstret Humbada»* (Store Norske Leksikon, <https://snl.no/Gilgamesh>)

Et manus ble produsert, koreografier, replikker, deler av forestillingen består av musikk og rytme, kostyme og rekvisitter ble kjøpt inn/produsert og scenografi ble planlagt og produsert. Så kom corona-pandemien i mars 2020, og gruppene fikk ikke lov til å møtes.

Corona-pandemien

Pedagogene måtte legge til rette for undervisning via internett (facebook, messenger etc). 4 økter per uke ble sendt direkte, hvor deltakerne fikk oppgaver/danset sammen/snakket sammen via messenger. Øktene ble planlagt utfra ulike kunstfag: dans, musikk, tegning, teater. Gruppene ble oppløst, historien om Gilgamesh måtte legges på hylla, og alle var i velkommen til øktene på internett.

Vi vektla å være i direkte kontakt med deltakerne på ulike måter under mars-juni blant annet via telefon og messenger. Vi delte ut kostyme som var tenkt til Gilgamesh hjemme hos deltakerne, og filmet møtene: noe som det ble satt pris på. Mange opplevde isolasjon og kjedet seg hjemme.

I juni inviterte vi de som ønsket det til to dager med visning av vårens arbeid og som ble filmet under vårens internettøkter: teknikken gjorde det mulig å klippe sammen for eksempel dansing utført av deltakere, med veiledning fra våre pedagoger.

Å plutselig legge om scenisk arbeid og fysiske møter til internettundervisning var en utfordring – men førte til at pedagogenes metoder ble grundig diskutert og dokumentert via filmingen under perioden når samfunnet var stengt ned.

Arbeidsmetodikk:

(Se generelle metoder: disse blir brukt i hver arbeidsøkt!)

Ordet humanitet blir kontinuerlig diskutert, og hvert ord som kommer frem fører til en diskusjon som leder tankene videre. For eksempel:

Hva betyr menneskelighet? Snakke med hjertet, være snill mot andre, gjøre hverandre glade, god nabo, selvtillit, følelser, gi til fattige land, behandle likt, respekt, naturen

Og motsatsen? Makt, sinne, ensomhet, grådighet, ødelegge natur, mobbing, såre noen, slåsskamp

Yrker som visas humanitet? Sykepleiere, Doktor, butikker, politikere

Gruppen laget små frysbilder på scenen på ulike situasjoner inspirert ut fra stikkordene på humanitet som for eksempel: å slå seg, å trøste, vennskap. Vi satte frysbilder sammen til små historier. Et før, midt i, og etter bilde som fortalte historien.

Ordene fører til diskusjoner, kobles til historien om Gilgamesh, og deltakernes erfaringer blir til karakterer med replikker. De ulike karakterene representerer og viser mennesker inspirert av vår samtid.

Humanitet vises gjennom scener som har fokus på vennskap, samarbeid, ta vare på natur og glede over arbeid.

Det er viktig tematisk at deltakere i prosjektet spiller et bredt spekter av roller så vi får fram helheten i humanitet, for eksempel:

- Ungdom som skal på demonstrasjon for miljøet.
- Ungdom med nedsatt funksjon som spiller i band.
- Barn/foreldre som stresser for å rekke alt de skal.
- Å dra på date til Drammen, en selvstendighet dette prosjektet jobber med.
- At alle skal få jobbe med noe de trives med. (Dyrebutikk.)
- Ankido og Skippern viser egenskaper som natur og msk egenskaper.

Stykket viser også makt og misbruk av denne i politikken som en kontrast til å løfte fram humanitet.

Å arbeide med utgangspunkt i stikkordene og historien om Gilgamesh får ungdommene til å se seg selve og hverandre og stille relevante spørsmål som fører til refleksjon. Samfunnet i stort diskuteres, og man kommer inn på sin egen hverdag, for eksempel miljøspørsmål, betydningen av å ha rent vann. Det å formulere seg hjelper til å øke forståelsen for sin egen innflytelse i gruppen. Man blir lyttet til. Og man lytter på hverandre. Samtidig oppmuntres kreativiteten, og evnen til selv å finne en historie å fortelle. Ved å sette dette i en kontekst av kunstfag får ungdommene i oppdrag å:

- Skrive og å direkte på gulvet prøve å vise frem hva som skjer
- Rytmisere med ulike instrumenter/egen kropp
- Skape koreografier ut fra scener
- Jobbe med karakteren sin, følelsene karakterene har, bruke stemmen sin på ulike måter, finne kostyme og rekvisitter som passer til karakter og scener.
- Dokumentere det som skjer med filming av scener, ved å gjøre tegninger, finne bilder som viser frem det man ønsker å fortelle
- Velge musikk som passer til karakteren/scenen/situasjonen
- Skille på hva som er karakteren – og hva som er en selv: finne ut av det sceniske rom og de regler som styrer der, kontra det å være seg selv
- Vi har jobbet en del med speiløvelser i år 3. Da er de i par, og en leder bevegelse. Vi har hatt klassisk musikk til. Dette har vært en veldig fin øvelse for de fleste, da den er rolig og musikken gir en fin stemning.

Individuelle prosjekter

Elin Bernatek

I mitt eget rom

Bilder av Elin Bernatek, fra utstillingen "I mitt eget rom", Gäddeholms herrgård i Västerås, februar-juni 2019.

2017/2018

Filmen «I Kjærlighetens navn» <https://tv.nrk.no/program/KOID75001918> ble produsert våren 2017 av en av våre deltakere som selv skrev manus, klippet filmen, regisserte og brukte en av våre grupper som skuespillere. Antipode film laget dokumentaren «Line»

<https://tv.nrk.no/program/KOIF75001018> om arbeidet med å lage filmen. I desember 2018 ble filmene vist på NRK. Deltakeren deltok på sosialfaglig seminar i Sandefjord, og viste sin film sammen med Antipode film, og diskuterte den, samtidig som prosjektleder hadde foredrag om «Generasjon DDF».

En deltaker brukte sin skjønnlitterære egenskrevne historie «Vampyrprinsessen» til å gjøre dramatik. Han fikk hjelp til å dramatisere teksten av en profesjonell skuespiller. Prosessen med å dramatisere førte til en bevissthet om skillet mellom «tekst» og «dramatik». Å jobbe med scenisk rom er annerledes enn å «bare skrive» sin historie. Arbeidet fortsatte inn i 2018/2019. Han er også på kombinert ferie og research-reise til Stockholm i et annet skriveprosjekt (på egen bekostning). Samt skrevet på flere historier parallelt.

En deltaker fikk veiledning i bruk av data, og i fotoredigeringsprogrammer, samt i oppgave å dokumentere «Generasjon DDF» med fotografier. Dette resulterte i at hun deltok i arbeidsprosessene våre, og var til stede for å danne seg et bilde om hvordan hennes utstilling skulle se ut. Hun valgte å lage portretter av deltakerne, og disse ble vist i forbindelse med utstillingen. I tillegg har hun bidratt i å markedsføre prosjektet ved å bidra med sine fotografier i reklame, på plakater, vært del i interne arrangementer, som presentasjon av rapporten «Er det plass for meg?».

2018/2019

En deltaker fra omsorgsbolig har dokumentert arbeidsprosessene våre, og stilt ut bilder i forbindelse med forestillingene, samt gjort plakater til forestillingene. Hun har sin første egne utstilling på Gäddeholms Herrgård i Västerås (Sverige) från februar til juni 2019., og formidler samtidig erfaringer om hva det betyr for hennes psykiske helse å utvikle sine fotokunnskaper. Hun deltar som foreleser og formidler sine erfaringer sammen med prosjektleder, som foreleser om «Generasjon DDF», X-Ray og «Er det plass for meg?». Hennes utstilling vises også på et sykehjem på Föglö, Åland, Finland under sommeren 2019.

Dokumentaren «Line» om vår deltakers arbeid med kortfilmen «I kjærlighetens navn» vinner den internasjonale juryprisen på AmDocs store dokumentarfilm festival i Los Angeles. Hun kom da i registret for internasjonal film Imdb <https://www.imdb.com/name/nm11159290/>

En deltaker fortsetter med dramatiseringsprosessen med «Vampyrprinsessen», samtidig som han deltar med manus og regiarbeidet i «Plazanic». Han deltar aktivt i gruppene, og bruker deltakernes innspill til å utvikle en storyline, i samarbeid med pedagoger og øvrige deltakere. Han skriver også andre historier.

2019/2020

Oppfølging av filmen «I kjærlighetens navn» planlegges. Nytt manus blir produsert som handler om to brødre. Deltakeren jobber også med andre manus for scenen, planlagt å spilles på Internasjonale dagen for Downs syndrom. Grunnet pandemien blir forestillingen for scenen innstilt. Deltakeren døde brått i mai 2020. Filmmanuset er tenkt å spilles inn i fremtiden, når tid og ressurser finnes.

Veiledning i bilderedigering gis høsten 2019 til en deltaker som jobber med sine egne bilder. De nye bildene skal inngå i en fremtidig utstilling. Deltar med et eget collage av bilder og tekst på temaet «hjertet» i en utstilling på «Visthuset» på Åland, i Finland i juli 2020.

Skriveprosjekt tar ny retning: deltakeren ønsker å sette sammen de ulike historiene sine til et univers av karakterer og parallelle historier og dermed ha et grunnlag for å jobbe videre med relasjoner og miljøer på en ny måte

Samarbeid med andre organisasjoner/instanser

Kontinuerlige samarbeidspartnere

Enhet for mangfold og integrering (EMI)/OXLO Large har bidratt med å inkludere prosjektet vårt i sitt arbeid, blant annet ved å drive kampanjer for inkludering og mangfold i Oslo. Vi har også blitt engasjert ved ulike eventement, og vist dansescener fra vårt arbeid, for eksempel utdeling av priser for mangfold i Oslo, og fotografiutstilling i Oslo Rådhus. Sammen med EMI har vi avholdt møter med Mangfold i Arbeidslivet, hvor fokus har vært på å se hvordan man kan tenke for å skape arbeidsplasser ut fra målgruppen.

Kulturcentrum Skåne i Lund har stått som rollemodell for vårt arbeid, og de har inspirert oss og gitt oss veiledning ut fra måten de organiserer sin virksomhet på. De driver en 3-årig utdanning for mennesker med funksjonsvariasjoner, med alle kunstfag, og etter sluttført utdanning har man mulighet til ansettelse som kulturarbeidere. Så jobber KC Skåne sammen med profesjonelle kulturaktører i Skåne-regionen, hvor kulturarbeiderne får mulighet til å jobbe sammen med aktuell institusjon/kulturaktør får så å vise frem sitt arbeid til et publikum. De får samme muligheter som andre kulturarbeidere i regionen.

KC Skåne har organisert workshops med oss og våre samarbeidspartnere i videregående skole (Hartvig Nissen/Holtet/Rådet) med fokus på pedagogisk refleksjon. De har presentert sine metoder, og lagt til rette for diskusjoner om måten vi internt jobber metodisk og organisatorisk med prosjektet.

Våre pedagoger har vært på studiebesøk, hvor de fikk observere det daglige arbeidet, samt hade egne arbeidsøkter med de ansatte på KC Skåne hvor metoder og konkrete øvelser gikk hånd i hånd med diskusjon og refleksjon.

KC Skåne har organisert to pedagogiske seminarer med våre pedagoger i Oslo. Fokus har vært å samle våre erfaringer, og belyse disse med hjelp av metoder KC Skåne jobber etter. Teorier som belyser rammene man jobber ut fra – hva er mulig/ikke mulig å gjennomføre ut fra forutsetningene? Samfunnets intensjoner, makt og hierarkier, genusperspektiv og hvilke holdninger, verdier og hvilke forventninger vi selv skaper i arbeidet var de store temaene. Refleksjon og konkrete eksempler hentet fra det praktiske arbeidet ble brukt i seminarene. Målet var å finne gode samarbeidsformer internt, hvor samhandling, organisasjon, progresjon (både hos ansatte og deltakere) og tilrettelegging i praksis har vært målsetningen. Veiledningen fra KC Skåne har resultert i bevissthet om våre pedagogiske og kunstneriske prosesser. Metodene har blitt brukt, tilpasset oss, utvidet og videreført i vårt kontinuerlige arbeid med deltakerne.

Prosjektleder var på studiebesøk på **Teater Thikwa** i Berlin. De jobber 5 dager i uka finansiert med offentlige midler med samtlige kunstformer representert. Besøket hadde fokus på teaterarbeidet. Kun prosjektleder deltok. Samarbeid ble diskutert, men denne virksomheten har fast ansatte kulturarbeidere, og fungerer som en tilrettelagt bedrift med kultur som arbeidsbase. Det er et nivå vi ikke kan leve opp til, med våre begrensede ressurser, og derfor ble et konkret samarbeid ikke aktuelt. Men virksomheten sto frem som et godt eksempel på hva man får til, dersom man har mulighet til å jobbe med kunstnerisk arbeid på fast daglig basis. De har også en internasjonal arena, og er ofte på turneer, har utstillinger etc. De var også villige til å bidra i vårt arbeid, og se på mulighetene, men grunnet corona og andre omstendigheter ble temaet ikke tatt opp på ny.

Antipode film har bidratt med å produsere en informasjonsfilm om «Generasjon DDF», samt med å realisere en av våre deltakeres drøm om selv å skrive, filme og klippe en egen film. De har også

deltatt i ulike offentlige sammenhenger i X-Rays regi, og ved å støtte både oss i vårt arbeid, og denne deltakeren til å tro på sin kapasitet, og gi henne rom til å utvikle sine kunnskaper, og sin selvtillit.

«Generasjon DDF» ble presentert og drøftet med kultursjef og ansatte i **Botkyrka kommun** i Stockholm, med lignende ambisjoner som oss. Samarbeid ble etablert. De ble invitert av oss til å delta i faglig seminar på Gäddeholms herrgård i Västerås. Der hadde vår deltaker sin første egne fotoutstilling med sine egne bilder fra februar til juni 2019. Som åpning av utstillingen ble et seminar om kunst og psykisk helse organisert. Vi deltok som forelesere og lanserte fotoutstillingen. Samarbeidet med Botkyrka hviler grunnet corona.

I Västerås ble vi invitert til avslutningen av prosjektet «**Rätten att kalla sig konstnär**» som var et samarbeidsprosjekt mellom 5 regioner i Sverige, hvor kunst og psykisk helse var grunnlaget til en utstilling i Ängelholm som avsluttet det treårige prosjektet i 2019. Prosjektleder var på besøk og etablerte kontakt med ansvarlige for prosjektet. Seminarene og utstillinger ble organisert. Fremtidig samarbeid ble diskutert. Grunnet corona og andre omstendigheter har samarbeidsformer ikke vært mulige frem til nå.

På **Dissimilis** har vi deltatt på faglige seminarer, og workshops. Vi har møtt deltakere fra hele Norge. Dette har bidratt til å få belyst faglige og organisatoriske utfordringer, samt pedagogiske grep som brukes rundt i kring. Prosjektleder har også deltatt som foreleser om erfaringer fra vårt arbeid. Vi har også deltatt i andre arrangementer som organiseres på årlig basis, blant annet på Rådhusplassen på Oslo, og evenementer som oppstår inn mellom. Dissimilis har også profilert vårt prosjekt flere ganger i sin avis.

NTNU i Trondheim har fulgt vårt arbeid, fått informasjon om fremdrift, samt deltatt i noen evenementer og på møter jevnlig i prosjektperioden. De har gjennomført intervjuer med foresatte og deltakere i prosjektet og skal produsere en rapport om prosjektet høsten 2020. NTNU har skrevet en sammenfatning om sine konklusjoner så langt – se sammendrag i begynnelsen av rapporten!

Vi har vært på 2 studiebesøk på **Toneheim folkehøgskole**, hvor vi organiserte workshop sammen med musikkelever og deres lærere der. De bidro med musikkundervisning, og vi med danseundervisning. Så fikk elevene/deltakerne prøve seg i «nye» settinger. Et studiebesøk var planlagt våren 2020, men ble innstilt grunnet corona. Ved å samarbeide med Toneheim, får våre deltakere vite at mulighet til studier i musikk finnes, og vi har fortsatt å kommunisere med Toneheim i hele prosjektperioden. Muligheten til samarbeid er begrenset grunnet tid og ressurser, men deltakerne våre har satt stor pris på samarbeidet som er gjennomført.

Fossheim (tilrettelagt bedrift) har ønsket å gi 6 arbeidstakere hos seg muligheten til kulturarbeidspraksis hos oss. Vi samarbeider i forhold til oppfølging av disse deltakere, samt ved å ha forestilling på Fossheim. Vi diskuterer også fremtidige muligheter til å få arbeidsplasser innenfor kulturarenaen på plass. Dette er foreløpig bare drøftinger. Samarbeidet har også ført til at vi kunne rekruttert kulturinteresserte arbeidstakere til vår voksegruppe.

Holtet og Hartvig Nissen videregående skole har samarbeidet med X-Ray siden 2014. De har hatt flere elever både på kulturarbeidsplassen, og i våre grupper. Vi utveksler jevnlig erfaringer, og lærerne på skolen bidrar med rekruttering og med innspill i forhold til deltakernes generelle utvikling, samt drøfter problemstillinger som måtte oppstå. Vi har invitert elevene på skolene til alle våre forestillinger, samt noen ganger hatt fremvisninger på skolen. På Hartvig Nissen vises årets arbeid på «Kulturkveld» som organiseres hvert år av skolen, samt på juleavslutningen i Uranienborg kirke. I tillegg er Hartvig Nissen-gruppa med i vår årlige forestilling. Samarbeidet har også ført til at elevene

på skolene får en ekstra sosial arena å møtes på, i forbindelse med forestillinger (alle elevene) eller deltakelse i noen av våre grupper.

Vi jobber også sammen med **bydel Grünerløkka** (som styrer X-Ray), hvor vi jobber internt med fagsenter, kontaktpersoner, boliger, ungdomsavdelingen etc – for å rekruttere/markedsføre prosjektet til interesserte innbyggere, **bydel Gamle Oslo** med rekruttering og drøfting av prosjektets målsetninger og fremdrift, samt med **bydel Nordre Aker** som drøftet mulige samarbeidsformer med oss og som bidrar med deltakere og organisatorisk støtte til to beboere på en omsorgsbolig som driver individuelle skrive og fotoprosjekter med veiledning fra oss.

Andre organisasjoner som vi samarbeidet med/hatt fremvisninger for er:

Ups and Downs og Landsforeningen for Downs syndrom (i forbindelse med internasjonale dagen for Downs syndrom, hvor de bidratt med informasjon om sitt arbeid til vårt publikum, samt deltatt i vårt arrangement), FOKUS – vold mot kvinner – kampanjestart for landskampanje i desember 2018), Abloom filmfestival – deltatt i seminarer og filmvisninger, seminar for sosialfaglig ansatte i regionen på Sandefjord – filmvisning og presentasjon av prosjektet,

Rådet

Møter mellom ledelse, representanter for foreldre og samarbeidspartnere har blitt avholdt 2-4 ganger per år. I møtene presenteres det aktuelle arbeidet i gruppene arbeid i gruppene og det organisatoriske arbeidet. Prosjektledelsen får anledning til å diskutere målsetninger og reell fremdrift, mens foreldrene gir tilbakemeldinger på hva de oppfatter «utenfra» og sammen diskuteres og evalueres både arbeidet i gruppene, og forslag på hvilken type satsninger man bør gjøre fremover, hvorvidt man må endre på noe i noen av gruppene, eller i veiledningen av deltakerne. Møtene bidrar til informasjon og dialog om problemstillinger av både praktisk og organisatorisk karakter. Forslag om aktiv medvirkning fra foreldrene har resultert blant annet i invitasjoner til seminarer, workshop og andre arrangementer, som internasjonale dagen for Downs syndrom, fremvisninger, kulturelle besøk som bør gjennomføres etc. Innspill om samarbeidspartnere og mulige veier til å få midler til å utvikle prosjektene er andre ting som har blitt diskutert. I 2019-2020 ble det ikke avholdt møter, grunnet coronaviruset, og at prosjektlederen hadde begrenset kapasitet.

Annet praktisk arbeid

Ved siden av den kontinuerlige pedagogiske, organisatoriske og kunstneriske oppfølgingen i ukene har prosjektet også jobbet med en internettside for prosjektet (fortsatt under produksjon), søknader om midler for fremtiden, rapporter, medvirkning i aviser, planlegge og tilrettelegge for individuelle prosjekter, undersøke relevante lokale, nasjonale og internasjonale samarbeidspartnere (inkludert finansieringsmuligheter til samarbeid), ledelsesmøter, møter hver uke for å koordinert informasjon, forberedelser av forelesninger, kontakter med bydeler og fagpersoner på lokal nivå for å rekruttere å være i dialog samt gi informasjon, foreldresamarbeid og informasjon, praktisk tilrettelegging hva gjelder for eksempel utstyr, forestillinger, drosjereiser etc., møter med aktører i bydeler som organiserer arbeidsrettede tiltak, eller ellers arbeider med målgruppen, undersøkelser av politiske forhold og kontaktpersoner som kan føre til utvikling ut fra målsetningene – for eksempel Enhet for mangfold og integrering, bydelspolitikere, rådet for funksjonshemmede, andre interesseorganisasjoner. Ressurser burde i mye høyere grad ha vært avsatt til å gjennomføre slikt arbeid som kan løfte deltakernes muligheter til å bryte barrierer og få økt deltakelse for målgruppen i samfunnets kulturelle sektor generelt.

Avbrudd, permisjoner og andre praktiske problemer/forhold

2020 ble en unntaksperiode grunnet coronavirusen, som førte til at prosjektledelsen sammen med kunstnerne og deltakerne måtte finne nye veier. Resultatet ble en pedagogisk diskusjon, hvor

effektene av internettundervisning var i fokus. En film om perioden mars-juni 2020 ble produsert, hvor pedagogene og deltakernes arbeid ble dokumentert.

Fokuset skiftet til å ivareta deltakerne i en vanskelig periode som ellers hadde ført til isolasjon og ensomhet. De spørsmål som ble reist internt under pandemien, førte til en analyse av arbeidsmetoder som kan brukes i digital form, og filmen omhandler de pedagogiske utfordringer kunstnerne møtte i perioden, i de digitale møtene med deltakerne. Deltakere som ønsket det ble invitert til å se filmen, som også ble distribuert til deltakerne og deres hjemmemiljøer.

Prosjektleder var mye fraværende høsten 2019, men var hele tiden i kontakt og informert, og hadde redusert stilling periodevis under våren 2020, grunnet alvorlig sykdom. Dette fikk konsekvenser for det generelle oppfølgingsarbeidet i prosjektet, særlig med nasjonale og internasjonale samarbeidspartnere, men også en del interne prosesser som plutselig sto stille. Pedagoger måtte overta en god del organisering av de praktiske forholdene i arbeidsprosessene under året.

Kap 4. Resultater, vurdering av effektmål og resultatvurdering

Om organisatoriske målsetninger

Å hente inn erfaringer fra andre

Ved å etablere kontakt med samarbeidspartners og lignende prosjekter i Norge, Sverige og Tyskland har det blitt mulig å innhente erfaringer på flere målnivåer.

Vi har lært at vi har en lang vei å gå for å kunne måle oss med virksomheter som Kulturcentrum Skåne i Sverige, og Teater Thikwa i Berlin. Begge disse tilbyr utdanning og arbeid parallelt, og har virksomhet hver dag i uken. Vi har kun ressurser til en dag per uke, og gruppetimer i tillegg. Derfor har vi jobbet aktivt med å få de spesielt interesserte å delta i flere av våre grupper, slik at de kan få påfyll og kontinuitet i sin utvikling. Men å måle seg kunstnerisk med virksomheter som har heltidstilbud er ikke mulig for oss per dags dato.

Å bytte erfaringer med hverandre

Ved å delta i Dissimilis fagseminar har vi blitt kjent med deltakere fra ulike deler av Norge. Å dele erfaringer om arbeidsmetodikk, finansiering og lokale forhold er lærerikt. Men hverken våre eller deres ressurser strekker til for å kunne møtes i noen særlig grad. De fleste vi møtt er prisgitt eget engasjement, og ressurser som tildeles er i de aller fleste fall veldig små. Det som formidles ved møter med annen kunstnerisk virksomhet for målgruppen er at pedagogen ofte jobber alene, uten nettverk, og streber med å få respons for sitt arbeid, og heller ikke økonomi som tilsier at man kan «satse». Til sammenligning med vårt eget prosjekt blir plutselig våre ressurser sett på som rikelige i disse sammenhengene. Det er et paradoks at bevisstheten om hva målgruppen er i stand til å utføre, når de får tildelt tid og ressurser, får X-Ray til å tenke at vi ikke har ressurser nok – mens andre virksomheter mener vi er heldige. Vårt syn er at samfunnet har til gode å oppdage hva målgruppen har å tilby kunstnerisk, og lang vei å gå for å gi relevant støtte til å organisere slik virksomhet. Særlig hvis man legger til grunn at målgruppen bør ha krav på samme muligheter til utvikling og valgmuligheter som andre grupper i samfunnet.

Er diagnosen viktig når man skal skape kunst?

I prosjektet «Rätten att kalla sig konstnär» har ulike regioner i Sverige samarbeidet i tre år, hvor psykisk helse har vært grunnlaget for arbeidet med i hovedsak billedkunst. Interessante spørsmål som hvordan vi definerer våre borgere (bruker, nedsatt funksjonsevne, diagnoser av ulike typer) kommer opp som diskusjonstemaer – er diagnosen i det hele tatt viktig som grunnlag for «hvem» som skal få et kunstnerisk tilbud? Hva slags rettigheter og valgmuligheter har man når man ikke «fungerer som andre»? Er man en ressurs eller en belastning? Hva kan kunst bety i denne sammenhengen? Er det en «utgift»? Eller sparer man penger på å tilrettelegge for aktivitet som skaper mening i hverdagen? Og blir dette sett på som kunst – eller en helsefaglig form for «terapi»? De etiske spørsmålene er mange. Men de kunstneriske teknikkene som læres ut i ulike kunstfag er nok både et verktøy for å utvikle sin egen person, samtidig som man gis muligheten til å kommunisere ut sitt budskap. Det i seg selv kan være helsefremmende, dersom man får anerkjennelse og ærlig respons.

Å skape identitet ved å bli anerkjent av «systemet»

Ved å etablere kontakt med den tilrettelagte bedriften Fossheim har vi klart å få Kulturarbeidsplassen godkjent som del av deres virksomhet. Dette gjør at de 6 deltakerne derfra får en styrket opplevelse av at kultur kan være arbeid, og at de «går på jobben». De får beholde lønnen sin i tillegg. De styrende dokumentene på Fossheim tilsier at arbeidstakerne deres bør få mulighet til å styrke sin bevissthet om ulike deler av samfunnet, om demokrati og rettigheter etc. Og da passer virksomheten

vår inn i dette. Identiteten til deltakerne påvirkes av å «ha en jobb», i tillegg til at de får tildelt tid, hvor kunst og uttrykk står i fokus.

Styrket i vår målsetning om en heltidsarena

Vår målsetning om et heltidstilbud styrkes av å via studiebesøk, samarbeid og utveksling av erfaringer, bli bevisst på hvilke resultater som er mulig å oppnå når deltakeren kan arbeide full uke med sitt kunstneriske arbeid. Organisatorisk har vi lært om offentlige midlers ulike veier som kan føre til kunstnerisk virksomhet for målgruppen. Pedagogisk har vi særlig tatt i bruk refleksjon som metode for å utvikle samhandling i gruppene og mellom pedagoger, finne ut av pedagogiske virkemiddel, samt relevant koordinasjon av individuelle og kollektive prosesser.

Målgruppen – en glemt ressurs

De utfordringer som oppstår organisatorisk, pedagogisk og kunstnerisk har ofte en kompleks bakgrunn. De generelle samfunnsverdiene kommer til uttrykk ved at målgruppens ressurser ofte blir «glemt» i forhold til det å reelt sett kunne utdanne seg og konkurrere om en plass i kultursektoren. Holdninger og verdier generelt i omsorgs-, kultur- og utdanningssektorene påvirker hvilke muligheter målgruppen får til å ta egne valg. Slike problemstillinger er viktige å diskutere, sammenligne og se muligheter for fremtiden. Ur et norsk perspektiv er muligheten til profesjonell kunstnerisk utvikling minimal. Men vi har lært at det er mulig i andre land – og det er heller ikke sikkert det er så dyrt – det kan handle om omfordeling av ressurser!

Om pedagogiske målsetninger

Trygghet, tydelige krav, glede og refleksjon

Trygghet, tydelige krav, glede, refleksjon og å dele kunnskap er de hovedsakelige stikkordene som går igjen i de pedagogiske refleksjonene og diskusjonene under hele prosjekttiden. Det gjelder både pedagogene og deltakerne. Noen eksempler:

Å gjøre seg et bilde av deltakeren

Ved å høre på hva deltakeren mener, «se» vedkommende og «lage et bilde» av hver enkelt. En pedagog forteller at han lager et bilde av hver deltaker, som blir bygget «litt og litt». Ut fra bildet skaper pedagogen en respekt for deltakeren, som blir veiledende i arbeidssituasjonen. Å være «medvandrer» - det vil si å «bare være sammen» og å dele situasjonsbildet med deltakeren og korrigerende metoder og respons på arbeidet ut fra et «oss», i stedet for en «norm», f.eks at «min (eller hans/hennes) stemme» skulle være vakrere enn «din (eller hans/hennes) stemme». Man er ikke mindreverdige fordi man ikke er like. Å bruke en bevisst «antenne» som søker etter budskapet til deltakeren: hva er det jeg oppfatter? Ved å gi en konkret oppgave, f.eks at deltakeren velger en farge som skal bety kjærlighet, kan pedagogens opplevelse og tolkning av hvordan deltakeren håndterer oppgaven gi et budskap om hvem deltakeren er: når fargen på arket brukes i konkret øvelse hvor arket skal beskyttes er variasjonene store: noen har raske bevegelser, andre myke: ulike relasjoner til fargearket skapes. Men felles for dem alle er at oppgaven berører dem: de blir engasjert. Å skape nærhet til oppgaven er betydningsfullt både for deltakeren som bedre forstår hva de mener om kjærlighet etter å ha prøvd seg. Pedagoger ser bedre hvordan deltakeren forholder seg til arket – og kan gi videre oppgaver derfra, etter å ha blitt bedre kjent. Nærhet betyr utvikling, mener denne pedagogen.

Deltakerne modnes: de er unge og i en utviklingsfase.

Eks.1: *En deltaker har vist seg som svært interessert i teater. Han har fått store oppgaver og har glede av rollespill og karakterarbeid. Han har i løpet av det siste året blitt endel sjenert, distraheret og engstelig rundt arbeidet, muligens knyttet til puberteten, noe engstelse for å ikke få puste ordentlig og distraheret når det er uromomenter i undervisning. Han kan være selvkritisk og ikke konsentrert. Til*

han har det vært viktig med støtte til å puste, gi trygghet og oppmuntre. Men også til å si til ham hvilken disiplin som må på plass for å jobbe med teater og at han må bidra positivt - så skal han få hjelp.

Eks.2: En som ikke hadde lyst på rollen – andre klarte å ta over – villig til å gjøre det – tar det fort - fint og nytt for alle sammen – ble eksempel senere, hvis noen ikke kan/har sceneskrekk – er flere klar til å ta over den rollen. Hadde perioder når vi prøvde i andre grupper – skiftet karakterer og roller – det gikk veldig fint. En tilfeldig utfordring kan generere plan B!

Deltakere har med tiden fått et bevisst forhold til å jobbe med karakterer, at de beveger seg ulikt, at det er mange ulike roller i et stykke, at man må lytte til hverandre, og støtte hverandre når det trengs. Samtidig har man sin personlige utvikling som noen ganger blir en hindring.

Forholdet til seg selv, og hva og hvordan man kan uttrykke seg:

Eks: En deltaker, for tre år siden: mye komplikasjoner i en undervisningssituasjon – ble nesten borte periodevis – men har møtt forskjellige metoder gjennom tre år -og plukket plutselig noe fra det vi ga deltakeren: kan huske mye bedre nå: Vi skal alle spille et instrument – men hvor er det - det er ikke her? – jo, det er et instrument som alle kan, hva ser dere? – Jeg ser deg, ja, men et instrument? Hvordan skal vi spille – (husker plutselig) denne kroppen er et instrument – klappe, slå, plustre – Body percussion går inn i metodikken – når det blir en type visdom i kunstnerisk arbeid får man mulighet til å se det lekende – se at det er morsomt – blir også mer populært!

Og bruke musikk i kombinasjon med kroppen er deltakerne vant til. Musikk skaper en stemning, en følelse. Men når det blir stille? Hva kan kroppen brukes til da? Hvilke følelser har jeg i meg? Hvordan kan jeg bruke kroppen for å uttrykke dem? Som et instrument?

Å slite med sitt funksjonsnivå for å få til uttrykk:

Eks: Når motorikken ikke er der – det er veldig lite progresjon – rytme, musikalsk – fire-fire basic europeisk rytme – men hvilket tempo klarer man? Alle er forskjellige – begynner lavt – da virker det – må begynne på lavest mulig nivå – må være lekende – krydre

Funksjonsnivået kan påvirke øvelser i praksis, og oppleves som en hindring. Å tilpasse øvelsene etter hva øvelsens mål er, kan være en utfordring for noen, men ikke for en annen. Da må man begynne et sted, slik at gruppa jobber helhetlig. Dette gjelder uansett hvilken type øvelser man iverksetter. Noen skriver bra, andre må ha hjelp til hver bokstav, eller skriver ikke i det hele tatt. Da gir vi en utfordring: skriv det du kan! Og ofte gir det resultat – og med tiden progresjon.

Å huske, eller ikke å huske

Det er viktig at deltakerne husker hva vi har gjort når de går ut av døren. Gode relasjoner, morsom undervisning, og å lage litt minner sammen, «den bevegelsen!», «den historien!» – alt må gjøres levende for deltakeren. Generelt er det en utfordring i undervisningen at deltakerne ofte «glemmer» fra uke til uke - man trenger egentlig mer kontinuitet, tettere repetisjon og konkrete «minner» å «feste» det kunstneriske arbeidet til. Å gi en oppgave til neste uke er ofte nyttig for å huske.

Når X-Ray organiserer workshops 3 ganger hvert år kommer deltakerne hver dag kl 11-15. Vi lærer da at husk egentlig ikke er et problem – problemet er at det ellers under året er en uke mellom hver økt. Derfor trengs metoder for å hver uke «komme i gang» med selve jobben. Møtes man hver dag husker man automatisk mer av hvor man er i den kunstneriske prosessen. Effektiviteten og progresjonen som synliggjøres i disse workshop fører til en bevissthet – hva kunne man ikke gjort dersom man hadde mer tid til å utvikle deltakerne?

Tilstrekkelig med tid til å bygge erfaringer

Forskjellen mellom gruppene er også store: på kulturarbeidsplassen har man en hel dag å jobbe på, og man blir fortere bevisst på hva som kreves for å «produsere kultur». På den andre siden er tirsdagsgruppa, som jobber 2 timer, den som holdt på lengst – og de har utviklet en trygghet i å framtre foran et publikum, fordi de har gjort det mest av alle, og over lang tid (noen har vært med siden oppstart av hiphopgruppa på X-Ray i 2011).

Forskjeller i forståelse av ulike kunstfaglige begreper og teknikker skiller seg mye mellom deltakerne og mellom gruppene, samtidig som pedagogikken er nok så lik. Det er tiden, kontinuiteten og konsentrasjonen i gruppene som er avgjørende for et godt resultat.

Om helsefaglige målsetninger

Kroppen som verktøy

Grunnlaget for å i det hele tatt klare å finne uttrykkene sine, er å være klar over at kroppen er verktøyet som skal skape de kunstneriske produktene, uansett kunstfag. Å lære seg hvordan ens egen kropp fungerer er en tidkrevende jobb, men den skaper selvtillit alt ettersom deltakeren blir bedre kjent med seg selv. For å tørre å lytte til de mekanismene kroppen har, må man være trygg, og man må oppleve trygghet rundt seg, slik at man tør å bruke seg selv i samhandling med andre. Trygghet er basen for alt vårt arbeid.

Aksept for følelser

Å identifisere følelser er ofte nødvendig når man skal formidle et budskap til andre – særlig fra scenen. Å bruke seg selv når følelser diskuteres, analyseres, eller jobbes med på scenegulvet kan oppleves skummelt, og kanskje man opplever sin integritet som truet. Samtidig aksepterer man at alle typer følelser finnes. Ved å bruke «tenkte situasjoner» i «fiktive forhold» - som jo en scene er – så «avvæpnes» deltakeren, og plutselig kan det være gøy å for eksempel være sint (får jeg faktisk lov til å banne? Og å være forelsket?). De følelsene som er en forutsetning for arbeidet, blir man bedre kjent med, og kan bruke også i en privat sammenheng. Man vet at mennesker er forskjellig, og har mange følelser i seg. Det kan være nyttig å vite at følelser er ok – og vi tror at den typen arbeid bidrar til at deltakerne lettere aksepterer forhold i sine private liv, fordi man har lært at den og den følelsen finnes – det er normalt å være sjenert, glad, lei seg, sint, opprørt etc.

Mestring danner mestring

Når faglige teknikker terpes på, og man ser at dette kan jeg, så øker selvtilliten. Det man først opplevde som vanskelig, er plutselig ikke så vanskelig. Etter hvert går det jo riktig bra! Og ikke bare en ting – jeg kan jo fortsatt det vi jobbet med i forrige måned! Eller forrige forestilling! Å vite at man lært noe man i utgangspunktet synes var vanskelig, gjør at man får en kunnskap om at man bør prøve seg: kanskje det går til sist! Hvis en slik holdning får feste hos deltakeren, tror vi det kan ha stor overføringsverdi i mange andre situasjoner.

Kommunikasjon

Kommunikasjon er sentralt i kunstnerisk arbeid. Å lære seg å sette ord på det man opplever er ikke alltid lett for målgruppen. Det forutsetter tålmodighet fra pedagogens og gruppemedlemmenes side, og en vilje til å lytte til hverandre. I tillegg trengs en konstruktiv tilbakemelding til det som blir formidlet, enten det er en redsel, en følelse av å ikke mestre noe, en irritasjon over at noe ikke fungerer, eller at man har en dårlig relasjon til noen i gruppa. Å skape bærende relasjoner er en viktig del av prosjektet.

Kommunikasjon forutsetter videre at man klarer gjøre seg forstått. Noen låser seg i kommunikasjon med andre, er sjenert, eller man har vanskeligheter for å «få ut» ordene. Det kan skape rastløshet og

uro, som også kan spre seg i gruppen. Derfor jobber vi mye med konsentrasjon, og med øvelser hvor det stilles krav til at hver deltakers stemme høres av alle. Dette har hatt stor effekt. I kombinasjon med samtaler og tydelige krav til hva deltakeren forventes prestere i aktuell situasjon lærer vi at utfordringene med tiden forsvinner. Den som ikke er konsentrert, kan plutselig bli med fra a til å i koreografier, kan plutselig snakke veldig tydelig, tar kontakt med sine gruppemedlemmer på en annen måte etc. Med tiden opplever vi at de svært varierende utfordringene som vi håndterer bygger på at deltakeren opplever trygghet i kommunikasjonen, i å mestre øvelsene ut fra sitt nivå, og at vedkommende får anerkjennelse av gruppa som helhet – bare ved å utføre aktuell oppgave. Vi er tydelige med at vi jobber når vi er her: når arbeidet er slutt er det viktig å kommunisere om alt annet som er viktig i tilværelsen.

Motivasjon

Vi opplever også at gruppemedlemmene med tiden blir flinke til å ivareta hverandre, og å motivere hverandre. Det bygger på at de blir godt kjent, via samtalene i begynnelsen og slutten av hver arbeidsøkt. Temaene fører også til diskusjoner, hvor det som uttrykkes om temaet, blir bærer av relasjonen: man lærer hvem man selv er, og hvem andre er. Og vi er forskjellige. Og det er greit. Den positive tonen i gruppene angir en retning hvor man klarer å bygge hverandre opp: man tilretteviser hverandre ved behov, men man støtter samtidig den som opplever en utfordring. Dette skjer der og da, på gulvet. Vi tror den type samhandling har stor overføringsverdi i andre sammenhenger – man ser, og man blir sett. Man tør å uttrykke seg, og man tør å korrigere hverandre: til nytte for alle som er til stede i rommet.

Identitet – gruppedeltakeren, filmregissøren, fotografen og forfatteren

Alle deltakere har lært at det de bidrar med har betydning. Etter hvert som de mestrer oppgaver ser de seg selv som skuespillere eller dansere – men selvsagt på veldig ulike nivåer. Men å bli anerkjent for at ens budskap kommer frem via en teaterscene, eller dansenummer, påvirker deltakeren. Ens arbeid får effekt. Responsen er der. Opplevelsen. Man får lov å se seg på en måte – en som formidler noe.

Særlig i de individuelle prosjektene kommer følelsen av identitet til overflaten: når filmprosjektet som begynte som en ide' på X-Ray, vises først i våre interne kretser, før den kommer seg til NRK, via foredrag i Sandefjord og hele veien til Los Angeles dokumentarfilmfestival – ja, da har man nok erfaring til å si at man er filmregissør. Det hadde ikke vært mulig uten midler og fagkompetanse som viser veien dit. Deltakeren ble også veldig motivert til å skrive nye egne historier, bidra mer aktivt i våre gruppers manusarbeid og ta et bredt spekter av sin personlighet i bruk: en regissør må mestre mye!

Fotografen som i mange år elsket å ta bilder på egen hånd, ofte med mobil, har etter hvert fått seg profesjonelt utstyr, oppgaver som gir mening for mange andre, for eksempel i avisartikler, i rapporter og skrifter, dokumentasjon av dette prosjektet, samtidig som hun fått veiledning i databruk, i å sortere i mapper, i bilderedigeringsprogram etc. Siden hun jobbet hardt, og hele tiden har et budskap i sine bilder, ser man at dette er kvalitet. Å kunne organisere egne utstillinger på arenaer som andre kunstnere/fotografer gjør til vanlig, i et vanlig offentlig miljø, med profesjonelle materialer, i Norge, i Sverige, i Finland, betyr mye for selvfølelsen. Man er en av alle fotografer. Når ens drøm kombineres med fagspråk, metoder, og kunnskaper så øker motivasjonen. Til utstillingen trengs visittkort. Identiteten vokser. Og i dette tilfelle har responsen vært formidabel – og et godt eksempel på hva moderat støtte per uke kan gjøre for å skape identitet, og dermed også hevet livskvalitet.

Forfatteren som har hatt mange historier i hodet i alle de år får ny respons på sine fantasier: hvorfor ikke skrive ned alt som er i hodet? Sagt og gjort. Ved å få tid til å skrive sammen med en som kan

bruke tastaturet mens han dikterer en side på 10 minutter, synliggjøres en kompetanse: tydelige, klare historier formes, først som skjønnlitteratur, så kan jo det bearbeides – dramatiseres – temaer kan diskuteres – research gjennomføres – søknader sendes – historier kan knyttes sammen – og etter hvert vokser selvbildet: jeg har ikke bare en historie i hodet. Jeg har mange. Og jeg kan skrive dem ned. Endre i dem. Jobbe med dem. Få andre til å jobbe med dem – på scenen. Knytte en story til neste. Bidra til andres arbeid ved siden av: skrive manus, regissere, diskutere ideer og mulige løsninger – være en aktiv forfatter, i samhandling med andre. Eller bare sitte hjemme å fortsette på dramatiseringen. Eller historien. Og den nye historien. Og den nye – det tar ikke slutt. Når bevisstheten kommer at evnen å skrive er til stede: men funksjonsevnen hindrer en i selv å skrive alt på et tastatur, så endres selvbildet. Jeg kan. Hvis jeg får litt hjelp. Og hverdagen får plutselig et nytt innhold. Dersom midler finnes å støtte en slik ressurs.

Å ha vært vitne til disse prosessene sier oss at det nok er mange usynlige ressurser rundt i kring – men det spørres hvem som har sett evnene, og hva samfunnet har lagt til rette for at de skal bli tatt i bruk.

Å stille krav og å samhandle

Å stille tydelig krav er sentralt. Det er ikke lov å «somle», «sove», «drømme eller snakke seg bort», - man MÅ være del av det som skjer, og være løsningsorientert i forhold til oppgaven man jobber med. Og på X-Ray jobber man sammen. De relasjoner som er utenfor «jobben» får ikke skape trøbbel i arbeidssituasjonen. Deltakerne er veldig bevisst på dette, og sier ofte «vi skal ikke ha drama». Samtidig kan en dårlig relasjon i gruppen skape trøbbel allikevel, for eksempel at man nekter å jobbe sammen. Da løser vi opp i slike situasjoner med hjelp av samtaler med involverte etter arbeidsøkten, i pausen, eller ved å organisere et møte hvis det er behov. Der stilles det tydelige krav på at alle må klare å jobbe sammen, uansett. Og så gjøres involverte ansvarlige for å rydde i aktuell situasjon, kanskje be om unnskyldning, reflektere over på hvilken måte man skal løse konflikten som oppstått etc. Gjennom årene ser vi at slike holdninger skaper samhold. Deltakerne vet hva de kan forvente på X-Ray. Det er en del av å være trygg. Man vet at man kan si fra, samtidig som man ikke skal la forstyrrende elementer få for stor plass. Her har vi det gøy sammen, og vi respekterer hverandres væremåter, og prøver bestandig å gjøre det beste ut av det. Med tiden har vi opplevd at det stort sett ikke er noen «dramaer» å løse: deltakerne order opp selv.

Inkludering

Å være en del av «huset» - det vil si X-Ray – er en måte å bli inkludert i et generelt ungdomsmiljø i Oslo. Mange ungdommer besøker huset hver uke, og driver med de samme tingene som deltakerne i prosjektet. Ved at deltakerne møter disse, oppstår gjensidig respekt. Man får et naturlig forhold til hverandre, og skjønner at funksjonsvariasjoner ikke er en hindring for å kunne gjøre «kule ting». X-Ray er ungdomsstyrt, og våre ungdommer deltar også i seminarer og husstyremøter med jevne mellomrom. Da opplever de at de har innflytelse på vegne av prosjektet, og fremmer synspunkter på samme temaer og grunnlag som andre grupper på huset. Dette tror vi påvirker selvtillit og evne til selv å tenke igjennom hva som er viktig for «vår» gruppe. Man blir lyttet til. Og forstår at man er del av noe mange ungdommer er. Man er en av alle – og det er et mål vi jobber aktivt med.

Når plakaten til EMI/Oxlo Large skulle lanseres på en ungdomsklubb på Stovner var ungdommer fra lokalmiljøet til stede. Det var lagt opp til diskusjoner. Vi så at metodikken vi bruker hadde gitt uttelling: ungdommene fra våre grupper tok plass, diskuterte temaer, og var nesten de mest ivrige på å diskutere. Da forsto vi at vårt arbeid med å la ungdommene uttrykke seg hver uke har betydning. Vi har også opplevd at de prøver seg på ulike språk: for eksempel for å øve engelsk. Selvsagt er nivåene ulike, men bare det at man prøver seg – også i offentlige sammenhenger – er en utvikling, etter vårt syn.

Konsentrasjonsevne og arbeidsdisiplin

Hva gjelder det å organisere sitt arbeid, har de ungdommene som hatt fremvisning ofte, opparbeidet seg en konsentrasjonsevne og arbeidsdisiplin: ved fremvisning på en lansering av fotoutstilling på Rådhuset var publikum allerede på plass. Ungdommene klarte å øve, finne ut scenegulvet som var mitt bland alle tilskuere, instruere hverandre – og vi oppdaget da hvilken kapasitet de har bygget opp for å «få det til» når det gjelder.

Å bevege kroppen

Generelt er det å bevege kroppen ved å danse, og å jobbe med kroppen fysisk, for eksempel ulike teaterøvelser helsefremmende. Noen sliter med vektproblemer. De bruker kunstprosjektet som en motivator for å gå ned i vekt. Men blir også bevisst sin kroppsholdning, for eksempel. Ved å prøve seg i ulike karakterer, må man lære forskjeller på hvordan kroppen oppfører seg, i forhold til hva man vil formidle. Er man ung? Gammel) Lett i kroppen? Tung?

Å tåle press

Man tåler press i høyere grad, og vet at man mestrer momenter som er nødvendige for å komme i mål med en koreografi. I begynnelsen av prosjektet opplevde vi mye trøtthet, og ukonsentrasjon. Men vet man at man har forestilling foran andre – ja, da kommer motivasjon. Ved å skape trygghet, kreativitet og glede i oppgavene som gis, ser vi at deltakerne blir mer motiverte. Trivsel er i seg selv et verktøy: det gjør at man åpner seg, man tør å utfordre seg, og man er ikke redd for å «gjøre feil».

Temaer som påvirker helsen

Ved å jobbe med temaer som berører miljøet, for eksempel frisk luft og ferskvann oppdager ungdommene hva naturen betyr. Vi har organisert noen turer ut i naturen, og de oppdager da et miljø som er både spennende og helsefremmende. Å bruke naturen for å skape stemninger, diskutere forskjeller i naturmiljøer, produsere rekvisitter – for eksempel en pilbue, eller ta med løv eller steiner for å skape en stemning; naturen kan oppleves på mange måter, også med formål å skape kunst.

Temaer som for eksempel sorg, eller å være annerledes, kan være noe som fort blir privat. I en forestilling ble det jobbet med en konge og en prinsesse som fikk et «annerledes barn». Det var en av deltakerne som funnet på historien. Prosessen førte til felles refleksjoner om hva det å være annerledes betyr. Å være annerledes ble et alminneliggjort tema, som var ok å snakke om.

De store temaene: identitet, kjærlighet og humanitet påvirker forståelsen av ulike begreper, av samfunnet og mekanismer satt sammen i sammenhenger som tar utgangspunkt i deltakernes virkelighetsoppfatning, erfaringer og miljøer – vi tror at den måten å jobbe på øker forståelsen for begrepene i seg, for en selv, ens omgivelser, og ikke minst muligheter til å lykkes med å tørre å ta egne valg.

Om kunstnerisk progresjon

Tid

Utfordringen med å skape progresjon er uten tvil: tid. Målgruppen trenger tid til å uttrykke seg, til å forstå, til å prøve seg gjentatte ganger, først i sakte tempo, og så kan man gå videre. Avhengig av kunnskapen om den aktuelle teknikken og konsentrasjonsevnen generelt i gruppa, kan deltakerne enten ta oppgaver og utfordringer kjapt eller så er det hindringer som må overvinnes. Det vesentlige er at hver enkelt deltaker klarer å konsentrere seg, er trygg nok til å tørre å «gå videre», ikke har noe «private» forstyrrelser som påvirker jobben, for eksempel en stress for noe som skal skje, eller en vanskelig situasjon på arbeidsplassen/skolen/hjemme. Den enkelte deltakers evne og motivasjon er avgjørende for at gruppen som helhet skal fungere. Og da må *pedagogen* være bevisst på hvilke

innsatser som trengs – individuell veiledning, eller veiledning for hele gruppa? Den type spørsmål er vanlige inntil gruppa har funnet sin form. Funksjonsnivået til deltakeren kan være av en kognitiv, fysisk eller psykisk karakter: hva er årsaken til at arbeidet ikke fungerer? Når slike ting oppstår trengs analyse, og tilrettelegging på riktig nivå.

Trygghet og konsentrasjon

Når deltakerne er trygge, konsentrert og trives – ja, da går arbeidet veldig bra! De er da flinke til å ta instruksjoner, inspirere hverandre, og gjøre konstruktive, arbeidsrelaterte oppgaver sammen, for eksempel å danse etter koreografier, skrive, eller produsere nye scener i det aktuelle arbeidet. På personlig nivå skjer progresjonen i takt med tryggheten i seg selv, og i gruppa. At andre aksepterer hvem man er, er vesentlig. Å skape respekt for hverandres ulikheter og ulike utfordringer gjør at det utvikles en forståelse: man hjelper hverandre. Den støtten gjør at man tør å ta neste skritt. Redselen for å «være feil» eller «gjøre feil» blir borte. Derfor er den type verdispørsmål viktig for å få til progresjon i gruppa. Å se, og å bli sett – og så få ærlige tilbakemeldinger og relevante krav på «hva som skal til» for å klare å ta neste skritt er en vesentlig del for å utvikle seg – både individuelt og i gruppa.

Å ha vært med lenge

For de deltakere som har vært med i en årrekke har for eksempel den egne danseteknikken utviklet seg veldig. Samtidig har man blitt eldre, og mer moden. Dette fører til spørsmål om hvilke oppgaver man klarer. Noen av våre deltakere har ønsket å være assistenter til pedagogene, og sist år har vi prøvd ut at noen av deltakerne for eksempel fått lede oppvarming. Det å bli leder, og få oppgaver som skal føre andre videre, er en anerkjennelse på at man selv lært noe viktig. Vi tror det påvirker selvbildet positivt. Samtidig må man være bevisst nivåer og oppgaver: det må tilpasses den enkelte, slik at man ikke opplever å «mislykkes». Det er lov å gjøre feil – men man må ikke jobbe «over sitt nivå», siden man da risikerer å se negativt på seg selv. Og det er ikke hensikten –men det motsatte: få lov til å ta et skritt til, og ha ansvarsfølelse, og bevissthet på det pedagogiske – hva skal vises? Hvordan følger andre meg? Å mestre det, er en erfaring som gjør at man tør å gå videre, utfordre seg selv, bli inspirert til å lære mer.

Om overføringsverdier

Å mestre, lytte og å uttrykke seg

Det å mestre ting, uttrykke seg, formulere sine tanker, drømme om et voksenliv, lære seg å stille krav til seg selv å andre, er eksempel på ting som kan tas med på andre arenaer. Ved å jobbe intenst og konsentrert om ulike temaer, får man etter hvert tillit til at ens stemme teller. Andre lytter. Jeg klarer å si det jeg ønsker. Jeg stiller krav.

Å delta aktivt i samfunnet

I prosjektet har vi øvelser ute, noen ganger filmes det, andre ganger danses det, eller vi handler kostyme, rekvisitter og andre ting. Ved disse anledningene ser vi deltakerne reagerer på omgivelsene: lyder, biler, mennesker. Ved å gjentatte ganger gjøre slikt, ser vi at deltakerne blir mer vant, de aksepterer at slik og slik er det, de hilser på folk vi møter, snakker i butikken – ja, er en del av samfunnet generelt. Man får eierskap til situasjonen i butikken, eller på bussen, når man selv definerer det man skal kjøpe, eller hvordan man skal stemple billetten sin. Slike «hverdagsoppgaver» er ikke selvsagt at deltakerne mestrer, men det er av betydning også om man skal drive med kunst.

Å være i nye situasjoner med nye mennesker

Det å møte nye steder, nye situasjoner, og samhandle i dem - ikke minst i de «store forestillingene» som avslutter hvert år – gjør at man blir vant til å håndtere nye ting: som hvordan man skal gå eller stå i det nye scenerommet, at det finnes lyd- og lysteknikere, at andre grupper har jobbet med

samme sak som vår gruppe: man møter hverandre, åpner opp for nye inntrykk, nye mennesker, gir hverandre respons for årets arbeid, klapper for hverandre, motiverer hverandre, og ikke minst blir kjent med nye mennesker. De åpner opp, og tør det, siden de ser at gruppene jobber med de samme pedagogene, samme teknikkene, de samme temaene - og allikevel blir resultatene svært forskjellige! Den åpenheten – at nye situasjoner kan føre en selv videre – kan være med på at man tør å «kaste seg på» - komme seg ut av komfortsonen – uten at det er så farlig. Vi tror at gjenkjenningen, av for eksempel pedagogenes øvelser, som gjentas ved forestillingene, bidrar til at man blir mer «sammen». Plutselig er den lille egne gruppen ikke i fokus – vi er mange! Og vi klarer det! Vi har vært vitne til hvilken glede det kan skape hos deltakerne.

Respons fra «publikum»

Det å ha jobbet et helt år med et tema, og så få respons fra publikum er et annet moment: man blir mottakelig for å høre hvordan man blir oppfattet. Man går i dialog om hva som skjedde på scenen. Man opplever at budskapet har nådd frem. Og så blir man stolt, man skjønner at man utrettet noe stort, man er ikke der man var i fjor: vi tror den typen opplevelser påvirker selvtillit og mestringfølelse: hvis man konsentrerer seg og jobber på, så skjer det noe – det får en verdi!

Å skape relasjoner

Det at deltakerne møtes på tvers av gruppene, og skaper erfaringer sammen i nye settinger, utvikler nye nettverk, inviterer plutselig hverandre til andre arenaer, fører til at deltakerne får en opplevelse av fellesskap på et mer personlig nivå. Det påvirker livskvaliteten deres. Og det kan ha en stor verdi som går utenfor det rent kunstfaglige i prosjektet.

Resultatvurdering: NTNUs rapport

Midlertidige konklusjoner om prosjektet fra NTNU i Trondheim (rapport utarbeides høsten 2020):

Intervjuer med både deltakere, foreldre og ansatte viser at dette har vært (og er) et tiltak som treffer en gruppe som tidligere i liten grad er fanget opp og gitt et kunstfaglig tilbud. De fleste av deltakerne har kognitive utfordringer (autisme, utviklingshemming, Down syndrom), men det er også deltakere med bevegelsesutfordringer og sansetap. Flere av deltakerne har også kombinasjoner av dette. Felles for dem alle er at de er avhengig av tilrettelegging for å kunne delta. I DDF-prosjektet fokuseres det på mestring – ikke på utfordringer den enkelte måtte ha på grunn av sin nedsatte funksjon. Gjennom dans musikk og drama har deltakeren utviklet kunstfaglige ferdigheter, i tillegg til at de har utviklet seg sosialt. Deltakelsen i prosjektet har gitt økt livsglede, gjort deltakerne tryggere i sosiale situasjoner og bidratt til øket selvstendighet. Dette har også hatt overføringsverdi til andre arenaer og situasjoner. Deltakere som ikke bor i bydelen har for eksempel trent på å ta offentlige kommunikasjonsmidler for å komme på øvinger. Dette er en ferdighet som har stor overføringsverdi til andre situasjoner. Deltakerne har også, gjennom de kunstfaglige aktivitetene, trent på å samarbeide med andre og til å stå fram og presentere både individuelt og i gruppe. Også dette er ferdigheter som uten tvil har overføringsverdi til andre arenaer. Mange av deltakerne har også oppdaget eget potensial innen det kunstfaglige – et potensial som har vært uoppdaget, noe som har skapt stolthet og bidratt til mestringsglede. Både lærere og foreldre beskriver deltakerne som både gladere og tryggere etter at de begynte i prosjektet. Koronasituasjonen medførte at tiltakene en periode var stengt. Deltakerne ga klart uttrykk for at de savnet å komme på øvinger. Det var derfor stor glede da det ble mulig med en forsiktig gjenåpning av tilbudet.

En viktig sideeffekt av DDF-prosjektet er at de øvrige brukerne av X Ray ungdomskulturhus har blitt vant til å omgås personer med nedsatt funksjonsevne. De har sett i praksis at personer med funksjonsutfordringer kan være både talentfulle og bidra til et inkluderende fellesskap. Prosjektet har derfor hatt en verdi ut over det det har bidratt med for hver enkelt. Også for byen som helhet har

DDF-prosjektet bidratt med å realisere kommunenes mangolds-slagord – Oxlo - Oslo Extra Large. Erfaringene fra prosjektet er formidlet på ulike flater – både i regi av NTNU Samfunnsforskning og i form av medieoppslag. I forbindelse med X-Rays 25-års jubileum (høsten 2019) ble DDF-prosjektet presentert i et eget jubileumsskrift. Følgende kan stå som en oppsummering av tiltaket: «Gjennom å utforske ulike kunstneriske uttrykk sammen med andre ungdommer har prosjektet bidratt til å fremme selvtillit og mestringsfølelse.» I løpet av høsten 2020 publiseres det også en rapport som går mer i dybden på arbeidsform og overføringsverdi. Målgruppa for denne rapporten vil være politikere, forvaltning samt fagmiljøer og interesseorganisasjoner på mangfoldsfeltet. Rapporten vil også blir formidlet til et bredere publikum gjennom media og en egen podcast («Forskerpodden»), som produseres ved NTNU Samfunnsforskning.

Kap 5. Oppsummering/Konklusjon/Videre planer

Oppsummering

Generasjon DDF er i hovedsak et helseprosjekt med fire dimensjoner: organisatorisk, helsefaglig, kunstnerisk og pedagogisk. Ved å bruke metoder som fremmer deltakernes, men også pedagogenes, evne til selv å formulere sine egne erfaringer via dialog og refleksjon, utvikler seg ulike kunstneriske uttrykk og deltakerne, og pedagogene, opplever mestring. Mestringsfølelsen fremmer selvtilliten og fører til at deltakeren, og pedagogen, tør å utfordre seg litt og litt. Prosjektet har parallelle læringsprosesser: en for de som leder gruppene, og en for de som er deltakere.

Via refleksjon, dialog og å finne løsninger på utfordringer for deltakere, pedagoger (og prosjektledelse) skapes trygge rammebetingelser. Arbeidsformen fremmer relasjonene i gruppene, og man utvikler en rolleforståelse hvor ens egen posisjon påvirker andre: man tør å ta sin plass, men også å kommunisere og å korrigere hverandre dersom det er behov.

Man har lært å samhandle i høyere grad. Selvtilliten har økt: deltakeren står for sine egne kunnskaper, og tør å vise dem i samhandling med andre. Man mestrer det å koordinere egen kropp og stemme med andres. Man kommuniserer tydeligere med omgivelsene, og formulerer sitt kunstneriske budskap på en måte som får publikum til å gi relevant respons. Dette fører til at man blir stolt av sitt arbeid, og de fysiske, psykiske eller kognitive funksjonsvariasjonene deltakerne lever med styrer ikke selvoppfatningen i like høy grad. Man endrer litt identitet. Det oppstår en naturlig kommunikasjon, som presenteres på en profesjonell måte. Dette imponerer mange i publikum, og vitner om samfunnets plikt til å legge til rette for kunstnerisk utvikling også for denne målgruppen: etter vårt syn fortjener de en heltidsarena, hvor de på lik linje med andre borgere, får valgmuligheten til å utvikle sitt kunstnerskap på egne premisser.

Samarbeid med eksterne aktører nasjonalt og internasjonalt fører til innhenting av kunnskaper, refleksjoner over egne arbeidsmetoder og samhandlingsmønster, samt til nye arenaer for deltakerne å vise frem sitt arbeid på. Vi ser også at de tradisjonelle tilpassede bedriftene viser interesse for vår måte å jobbe på. Kulturarbeidsplasser er en mangelvare for målgruppen. Vårt arbeid fører forhåpentligvis til en bevissthet i samfunnet om hvilke ressurser deltakerne våre besitter. Når de får tid. Og mulighet. Og finansiering.

Vi har en langsiktig horisont, og våre deltakere på kulturarbeidsplassen er arbeidstakere – fra dag en, slik at de oppfatter at dette er et arbeid, en jobb – ikke en fritidsaktivitet. Målet vårt er å skape arbeidsplasser for en usynlig gruppe på arbeidsmarkedet i en sektor som trenger dem. Selv om veien dit er lang.

Hva har vi lært?

Ved å bruke metoder som fremmer deltakernes evne til selv å formulere sine egne erfaringer via dialog og refleksjon, utvikler seg ulike kunstneriske uttrykk og deltakerne opplever mestring. Mestringsfølelsen fremmer selvtilliten og fører til at deltakeren tør å utfordre seg litt og litt. Via refleksjon og utfordringer skapes trygge rammebetingelser, relasjonene mellom deltakerne fremmes, og deltakerne utvikler en rolleforståelse hvor ens egen posisjon påvirker andre: man tør å korrigere hverandre på en støttende måte – for eksempel ved å være vikar for hverandre på scenegulvet. Man har lært å samhandle i høyere grad. Selvtilliten har økt: deltakeren står for sine egne kunnskaper, og tør å vise dem i samhandling med andre. Man mestrer det å koordinere egen kropp og stemme med andres. Man kommuniserer tydeligere med omgivelsene.

Med økt kunstnerisk kompetanse har enkelte fått større ansvar, for eksempel ved å lede andre i oppvarming og enkle øvelser. På den måten lærer gruppa at tilegnede kunnskaper fører en fremover:

utviklingen synliggjøres og påvirker både den som får et lederansvar, og de som lar seg instrueres av en «kollega».

Særlig de individuelle prosjektene fremmer identitetsfølelsen: jeg er filmregissør, fotograf eller forfatter. Å få profesjonell veiledning i individuell kontekst blir mer en «en-til-en» situasjon. Deltakeren får ansvar for egen drivkraft og progresjon, men må få relevant støtte ut fra hvor i prosessen man befinner seg. Å synliggjøre den kunstneriske produksjonen – uansett kunstform – fremmer også identiteten: jeg klarer å formidle mitt budskap, jeg får respons, og det jeg gjør holder en kvalitet som gjør meg/oss stolt/e.

Den positive responsen fra deltakerne vises ved at de kommer tilbake uke etter uke, år etter år. Foresatte, lærere og øvrige samarbeids/kontaktpersoner til deltakerne bekrefter at prosjektet har stor betydning for livskvaliteten til deltakerne. X-Ray blir et naturlig miljø, hvor man møter andre, samtidig som man hever sitt kunnskapsnivå. Man blir tatt på alvor, og får respekt for sin personlighet. Ved å samhandle med øvrige ungdommer på huset, fra byens alle hjørner, får man også en opplevelse av å være «en av alle» ungdommer. Ungdomsgruppene lærer å respektere hverandres forutsetninger, og det oppstår relasjoner på tvers av huset.

Ved å være i dialog med foreldre og samarbeidspartners får vi respons på arbeidet vårt, og sikrer en forståelse for «hva som skal til» for at deltakerne skal mestre kunstneriske oppgaver. Ved å organisere seminar og workshop, samt ha møter med Rådet, kvalitetssikres målene og fremdriften vår, og mulighet for analyse og refleksjon skjer både på gruppe- og individnivå, ofte i muntlig form og uformelle møter. Vår ambisjon har hele tiden vært å være en åpen arena, hvor også deltakerens hverdagsmiljøer kan inkluderes. Vår opplevelse er at dette sikrer trygghet både for deltakerne og oss.

Ved at ungdommene møtes jevnlig og skaper erfaringer sammen, utvikles nettverk, og deltakerne inviterer hverandre også utenfor X-Rays virksomhet. Dette fører til en opplevelse av fellesskap på et mer personlig nivå.

Pedagogene har lært at funksjonsnivåene i gruppene påvirker det helhetlige arbeidet: å se hvor «skoen trykker» er sentralt for å gi relevant støtte. Noen ganger er dette utfordrende, siden hele gruppen påvirkes av en deltakers «vanskeligheter med å følge med». Å hele tiden avveie hvilken type innsats som kreves, opp mot hele gruppens behov, er vanskelig, dersom man ikke er i dialog både med den det gjelder, og med kollegaer, samarbeidspartnere, foresatte og andre fagpersoner.

Hvor skal vi videre?

Erfaringene fra «Generasjon DDF» har gjort oss bevisst på at det finnes ulike miljøer, lokalt, nasjonalt og internasjonalt, som har samme visjoner og mål som oss. Vi har også lært om utfordringene miljøene har med å kunne legge til rette for kunstfaglig kvalitet til denne målgruppen er felles: det handler om holdninger, verdier og tilrettelegging i omsorgs- og kultursektoren og samfunnet generelt, hvordan voksenlivet til målgruppen er organisert: hvilke reelle valgmuligheter tilbys målgruppen? Det er mange barrierer å bryte. Utdanningsmuligheter etter videregående skole er svært begrensede, og arbeidsmulighetene er ofte tilpasset en struktur som stått still i mange år. Men den er i bevegelse. Det kommer nye signaler fra departementer, det opprettes nye arbeidsplasser rundt ikring, så vi ser at holdninger endres. Brukermedvirkning og mangfold er populære ord. Men hva er det reelle innholdet i ordene? Og vi vet at kultur er generelt en vanskelig sektor å finne arbeid innenfor: men skal en samfunnsgruppe være helt utestengt? Er det ting som må drøftes, og legges til rette for på nye måter, i forhold til akkurat denne målgruppen? Blir de faktisk hørt – og i tilfelle – hvilken type fora lytter til stemmene deres?

Fra prosjektets side er vi opptatt av å tilby kulturell kompetanse, men også av å skape rettferdighet og likestilling: vi vil fortsette å synliggjøre hva man kan få til dersom tilgjengelige samfunnsressurser brukes på en konstruktiv måte. Vi tror at innhold og livskvalitet som kunstfaglig kompetanse kan bidra til, og være et alternativ til, annen tilrettelegging og omsorg i samfunnet. Det kan handle mer om å omfordele ressurser, enn å tilføre ressurser. Men det forutsetter en bevissthet, en dialog, et kunnskapsutbytte hvor målgruppen blir sett på som en ressurs – og ikke som en utgiftspost i statsbudsjettet. Kultursektoren må også være sitt ansvar bevisst: tilbyr man plass til målgruppen innenfor «sin» virksomhet? En plass hvor man blir sett på som kulturutøver, hvor ens egne uttrykk kan formidles? Hvordan ser veien dit ut, for den som har et talent, som vil utvikle seg: vårt syn er at en slik plass må gjøres tilgjengelig. Og det skal vi ta med oss videre.

Vi skal fortsette å være i dialog med våre nettverk og samarbeidspartnere, og søke veier for å nå vår visjon. Det vi har lært ønsker vi å gi videre, og vi ønsker å bidra med det vi kan til miljøer som er interesserte.

Vi har fått noen midler til å fortsette å utvikle oss år 2020/2021: vi og våre deltakere skal ta fatt i temaet menneskelige rettigheter, under prosjektnavnet «Kunsten i å uttrykke seg selv?». Prosjektet er finansiert av Bufdir. Men vi har bare et år på å jobbe med dette for målgruppen av mange grunner veldig viktige tema. Vi skal gjøre kunst av temaet. Og på forhånd vet vi at det er for lite til å gå på dybden. Vi vet at tiden ikke vil strekke til. Deltakerne våre trenger mye tid, de trenger kontinuitet, få jobbe videre frå dag til dag, de trenger å finne sine uttrykk – akkurat som andre kunstinteresserte og talenter i samfunnet.

Målgruppen har ikke mange kunstfaglige arenaer å gå til. Og blir ikke alltid tatt på alvor. Det ønsker vi å endre på. Dersom vi klarer å skape ressurser, og forvalte dem på en konstruktiv måte. Av erfaring vet vi nå at virksomheter som Kulturcentrum Skåne og Theater Thikwa klarer å få til svært profesjonelle rammebetingelser som gjør det mulig å produsere kvalitativ kunst finansiert med offentlige midler. Vi vet også hvilke utfordringer de har hatt underveis – selv om det var en stund siden. Vi skal åpne hver krik og krok for å få til en slik plass også i Norge.

Vi vet også at det er vanskelig å formidle hvor mye arbeid det ligger i å skape slike erfaringer som vi nå har fått. For å skape nettverk, bryte barrierer i samfunnet, samhandle med mange aktører, trengs utrolig mye arbeid «i bakgrunn». De kunstneriske, pedagogiske og helsefaglige perspektivene er lett å begrunne – men å få til midler som kan finansiere den mer politiske delen av dette arbeidet ser ut til å være vanskelig.

Vi er takknemlige for å ha kunnet gjennomføre prosjektet, og vi er alle veldig ydmyke til å ha fått anledning til å gjøre det. Samtidig er vi skuffet over ikke å finne midler hvor målgruppen kunne tilbys en helhetlig oppfølging på en kontinuerlig basis. Vi har lært oss mye om hva som skal til: men vi vet også mye om det som mangler. Pedagogisk, organisatorisk, helsefaglig og kunstnerisk – vi trenger å jobbe på alle nivåer, i full tid, og vi tror oss vite at det nytter: det gir synlige resultater! Som livskvalitet, motivasjon og mestring. Og derfor har vi også anledning til å tro at det på sikt kan spare penger – dersom man tenker sammen, samordner ressurser, og viser tillit til at målgruppen har samme potensiale som andre kunstnere – bare de får sjansen!

Sluttkommentar

Materialet som er grunnlaget til denne rapporten er omfattende (mengder av bilder, filmer, notater, metoder, øvelser, etc, etc), og det vi videreformidler er en del av det vi har gjort i disse tre årene. Det er vanskelig å sette ord på prosessorientert arbeid som dette er. Det er vanskelig å velge relevant materiale. Det trengs mange timer bare til å gjennomgå alt. Vi har så mange eksempler på deltakere med en utvikling som har overrasket foresatte og andre. Så vi vet at arbeidet vårt er satt pris på. Jeg

håper vi har klart å formidle de vesentligste punktene i arbeidet. Men jeg hadde ønsket å kunne knytte faglitteratur til rapporten, drøfte innholdet og resultatene på forhånd sammen med andre på en annen måte enn hva som har vært praktisk mulig, med det svært begrensede antall timer arbeidsuken har, samtidig som vi jo har fortsatt vårt arbeid i et nytt prosjekt. Så det får bli i en annen sammenheng.